Slovo. Journal of Slavic Languages, Literatures and Cultures ISSN 2001–7395
No. 61, 2020, pp. 7–37

Försökte ryske residenten furst Andrej Chilkov fly ur svensk fångenskap under det Stora nordiska kriget?[1]

Ingrid Maier, Olena Jansson och Lars Bruzelius

Institutionen för moderna språk, Uppsala universitet

ingrid.maier@moderna.uu.se

olena.jansson@moderna.uu.se

Lars.C.A.Bruzelius@telia.com

Abstract. Did the Russian resident Prince Andrei Khilkov attempt to escape his Swedish imprisonment during the Great Nordic War?

This paper investigates the activities of the Russian resident in Sweden, Prince Andrei Iakovlevich Khilkov (1676–1716), who was sent to Stockholm by Tsar Peter I in the summer of 1700, on the eve of the Russian siege of Narva and the beginning of the Great Northern War, which would last until 1721. At the outbreak of war Khilkov was arrested and made prisoner. During the following sixteen years as a prisoner Khilkov made numerous proposals for his exchange. All attempts failed, and he died at the age of forty in imprisonment on the island of Visingsö. The focus of this study is on the events that took place at Björkösund (in the Gulf of Finland) during the autumn of 1710, and later in mainland Finland until Khilkov returned to Stockholm, towards the end of the following year. These events have been described in previous research as an attempt by Khilkov to escape. Based on our study of Khilkov's letters and the correspondence of Vice Admiral Wattrang, commander in chief of the squadron in 1710, we have found no evidence that Khilkov attempted to escape his imprisonment.

[1] Vi tackar slavistkollegan från Åbo akademi Martina Björklund som har hjälpt oss att identifiera den i vårt sammanhang centrala, men för övrigt helt obetydliga orten Härkälä på Kiperort-halvön. Ulla Birgegård och Christine Watson har läst och kommenterat en tidigare version av uppsatsen. För värdefulla synpunkter tackar vi även redaktionens anonyma granskare.

1. Inledning

Det finns redan en hel del forskning om furst Andrej Jakovlevič Chilkov (1676–1716), både böcker och artiklar författade av såväl ryska som svenska historiker.[2] Nästan alla tidigare undersökningar bygger dock huvudsakligen på Chilkovs egna brev, som förvaras dels på Riksarkivet (RA) i Stockholm, dels på arkiv i Moskva. Det är visserligen sant att Chilkov var en mycket flitig brevskrivare, och många händelser belyses utförligt i hans brev – ofta även vid flera tillfällen, dvs. han upprepar ungefär samma sak i brev till olika mottagare. Ändå är det svårt att få en heltäckande bild när man använder sig enbart av en sorts källor. Det har därför hittills saknats en del pusselbitar i form av information som inte framgår ur Chilkovs egna brev; dessutom har tidigare forskning antagligen förlitat sig på de *utgivna* breven, medan många av Chilkovs brev ännu inte är utgivna. Detta gäller i all synnerhet brev som inte är bevarade i original, utan bara finns i svensk eller tysk översättning.[3] På det Ryska statliga arkivet för äldre dokument (RGADA) saknas dessutom helt brev från 1710 (*Ėpistoljarnoe nasledie* 2015: 15), och på RA finns det från samma år bara tre originalbrev av Chilkov. Mot denna bakgrund kan de bevarade svenska översättningarna tillmätas en särskild vikt som historiska källor.[4]

När vi tidigare kortfattat försökte rekonstruera Chilkovs sexton år i Sverige stötte vi på ett problem som vi då inte kunde förklara: Vad gjorde Andrej Chilkov i Finland under våren och försommaren 1711?[5] Att han i själva verket hade kommit till Finland redan i december 1710 kunde vi då ännu inte ana. I den ryska historieskrivningen har

---

[2] Bland de viktigaste vetenskapliga arbeten om Chilkovs tid i Sverige kan nämnas Kozlov 2011, som förutom en vetenskaplig studie även innehåller en utgåva av Chilkovs brev, närmare bestämt de konfiskerade breven som aldrig kom fram till adressaterna; dessa förvaras nu på Riksarkivet i Stockholm (fortsättningsvis: RA). *Ėpistoljarnoe nasledie* 2015 innehåller några korta undersökningar och de Chilkov-brev som idag finns på arkiv i Moskva. Midy 2010 erbjuder filologiska transkriptioner av delvis samma brev som även finns i Kozlov 2011. En fortfarande läsvärd klassiker är Almquist 1942 (med ett avsnitt om Chilkov).

[3] Vi har framför allt undersökt ”Handlingar rörande f.d. residenten A. Chilkov” i serien ”Ryska fångar i Sverige” på RA (tillgänglig online via länken https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/A0070143_00001, hämtad 2020-04-20. För alla övriga hänvisningar till denna online-resurs skriver vi enbart ”RA, bildnummer”) samt Chilkovs brev i Midy 2010 från andra samlingar på RA (sammanlagt 54 originalbrev med Chilkovs underskrift). Chilkovs skrivelser som förvaras på RGADA i Moskva (126 brev) har studerats via den tryckta utgåvan *Ėpistoljarnoe nasledie* 2015. De två ”reverserna” som finns på universitetsbiblioteket i Uppsala – fortsättningsvis UUB (se utförligare i not 8) – publiceras här för första gången. Dessutom finns minst tio av Chilkovs brev troligen endast bevarade i svensk översättning. En transkription av två sådana brev presenteras i Maier och Jansson 2020 och ytterligare ett i den här artikeln.

[4] På grund av den rådande pandemin har några källor som skulle ha kunnat bringa klarhet i vissa frågor varit otillgängliga.

[5] Se Jansson & Maier 2018. Den gången presenterade vi en genealogisk plansch över de ryska härskarna från den legendariske Rurik till den sista härskaren ur denna ätt Fedor Ivanovič (död 1598). Vi berörde då även frågan om vem som författade *Jadro rossijskoj istorii* (’Den ryska historiens kärna’), ett verk om rysk historia från tidernas begynnelse till en bit in på 1710-talet som avslutades i Västerås 7 april 1715. Var det Chilkov, som Svetlana Dolgova påstår (*Ėpistoljarnoe nasledie* 2015: 342), eller snarare hans sekreterare Aleksej Mankiev? Vi återkommer till denna fråga i en separat publikation.

episoden presenterats som ett ”misslyckat flyktförsök”,[6] men det var svårt att förstå hur detta flyktförsök i så fall var tänkt att gå till. Det enda som var tydligt redan då var att det fanns ett samband mellan det påstådda flyktförsöket och en resa Chilkov gjorde från Stockholm till en svensk flotteskader under hösten 1710. En sådan svensk eskader låg i Björkösund varje år, från 1705 ända till 1713 (Andrejeva 2009: 132), för att förhindra den ryska flottan från att segla ut från framförallt Petersburg och – efter 1710 – Viborg (se bild 1).

Bild 1: Carl Eldbergs ”Karta över farleden från Björkösund till Viborg”, 1707.[7]

[6] Till exempel: ”A. I. Mankievs brev till A. D. Menšikov om furst A. Ja. Chilkovs misslyckade försök att fly ur fångenskapen” (*Ėpistoljarnoe nasledie* 2015: 292); ”Under det året [1710] gjorde A. Ja. Chilkov ett flyktförsök” (ibid.: 336; översättningen från ryska är gjord av författarna, såsom alla följande översättningar, när ingenting annat har nämnts). Šebaldina (2014: 126) tycks också tro på ett flyktförsök i samband med Chilkovs resa till den svenska eskadern under hösten 1710.

[7] Krigsarkivet, https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/K0025108_00001: ”Special Hydrographisk Charta öfwer een del af CARELSKA SKÄRGÅRDEN, alt ifrån Björkösund till Wijborg och Willaneimi (!) [...]” (1:30 000, med djupsiffror).

När vi av en tillfällighet stötte på en volym med brev riktade till den svenske vice-amiralen Gustav Wattrang (chef för den svenska eskadern vid Björkösund under sommaren och hösten 1710) började bilden klarna.[8] Breven i denna volym har inte tidigare använts för att belysa Chilkovs öden i Sverige, trots att den även innehåller två skrivelser signerade av Chilkov, en på ryska och en på latin. Dokumenten är i det närmaste obegripliga när man inte känner till bakgrunden och syftet. Medan vi försökte lägga vårt pussel på grundval av först och främst breven till viceamiral Wattrang hittade vi samtidigt bland de Chilkov-brev som Riksarkivet har digitaliserat några som bara har bevarats i översättning till svenska och som därför hade undgått de ryska forskarna. Dessa hittills okända brev har gjort det möjligt att belysa Chilkovs ”Björkösund-episod” ur ett nytt perspektiv. Naturligtvis hade vi också stor nytta av den existerande forskningslitteraturen. Även om det fortfarande återstår några frågor som vi inte har något entydigt svar på anser vi att det nu är lämpligt att presentera vissa resultat av vår forskning. Vi har satt in den centrala episoden i ett något bredare sammanhang, nämligen utväxlingen av fångar under det Stora nordiska kriget. Under sina sexton år i svensk fångenskap svävade Chilkov många gånger mellan hopp och förtvivlan vad gällde möjligheten att bli utväxlad, men just under hösten 1710 var han tveklöst närmare målet än någonsin före eller efter.

2. Allmän bakgrund

Andrej Chilkov skickades på våren 1700 av tsar Peter I (”den store”) till Karl XII som Rysslands resident i Sverige. Knappast kunde Chilkov då föreställa sig, tjugofyra år gammal, att han aldrig mer skulle återse sitt fosterland.

Chilkovs uppdrag i Sverige nämns först i ett brev till Tomas Kniper (adlad Knipercrona), svensk resident i Moskva sedan oktober 1688.[9] Brevet är daterat ”Woronitz” (Voronež) den 17 april 1700[10] och undertecknat av den ryske ”premiärministern”

---

[8] Volymen förvaras på UUB, Nordin 208 (”Brev till viceamiralen Gustav Wattrang 1710 och 1711”). Tyvärr har vi på grund av reserestriktionerna under rådande pandemi inte kunnat konsultera Wattrangs journal som förvaras på Krigsarkivet. O. T. Hult (1915) refererar till Wattrangs journal i samband med pestutbrottet på eskadern, därför har vi indirekt kunnat ta del av journalen, om än i mycket begränsad utsträckning (till exempel ibid.: 375–376).

[9] Se Elgenstierna 1928: 199–200. Tomas Kniper föddes 1650 på ön Ösel/Saaremaa, blev rysk resident i oktober 1688 och adlades år 1700 Knipercrona (i Chilkovs brev till Golovin nämns det nya adelsnamnet; se not 11). Genom frun, Barbara Hassenia, fanns det familjeband mellan Kniper och den tidigare svenske kommissarien Christoff Koch (1637–1711, född i Reval/Tallinn, adlad von Kochen): Koch var gift med Barbara Hassenias syster Anna. Innan Kniper avlöste svågern von Kochen i Moskva hade den senare tillbringat flera årtionden i den ryska huvudstaden, som handelsrepresentant, uppskattad Moskvakorrespondent och resident (Droste & Maier 2018).

[10] Både Sverige och Ryssland hade hittills haft den julianska kalendern (som på 1700-talet låg elva dagar efter den gregorianska), men från mars 1700 låg den svenska kalendern en dag *före* den julianska, eftersom övergången till den gregorianska skulle tas stegvis. Första steget togs genom att hoppa över skottdagen år 1700, men sedan stannade allt av på grund av kriget; 1712 gick man tillbaka till den julianska kalendern genom att

Fedor Alekseevič Golovin: ”[…] min Allernådigste Czar och Herre hafwer mig i nåder befalt/ at sända til Hans Kongl. Maj:t i Swerje wåra Store och Fullmäcktige Ambassadeurer, och en Resident […]” (Nordberg 1740, I: 118). Residenten nämns sedan vid namn i själva kreditivbrevet (daterat Moskva, 24 april 1700): ”[…] Oß och Wår *Czari*ska Maj:t hafwer behagat, at til Eder Kongl. Maj:t afsända Wår särdeles trogna Cammarherre *Knes Andre Chilkou* […] Derföre åstunde Wi Stor-Herre, i förmågo, af wårt wänliga Nabolag och inbördes kärlek, at Eders Kongl. Maj:t tillåter denna wår Resident wara wid Kongl. Hofwet […]” (ibid.: 119). Att det vänliga ”nabolaget” och ”inbördes kärlek” skulle vara i högst några månader till kunde Chilkov möjligen gissa, knappast veta.

När Chilkov kom fram till Stockholm var Sverige redan i krig med Danmark och Sachsen. För att överlämna sitt kreditivbrev reste han till Landskrona och därifrån till Själland, där han fick audiens hos Karl XII den 20 augusti (Almquist 1942: 52). I ett brev till Fedor Golovin, daterat Landskrona den 23 augusti, berättar Chilkov att han har kommit fram till den kungliga armén och fått audiens hos kung Karl, men ännu inte fått något svar (på kreditivbrevet) ”på grund av den mycket röriga tiden”.[11] Via Kristianstad begav sig Chilkov tillbaka till Stockholm.[12]

En dag innan Chilkov presenterade sitt kreditivbrev till ”krigarkonungen”, 19 augusti 1700, underrättades den svenske residenten Knipercrona i Moskva om att Ryssland nu var i krig med Sverige, varpå han sattes i husarrest. Nyheten om krigsutbrottet kom till Sverige en dryg månad senare, den 21 september. Chilkov hade då kommit tillbaka till Stockholm. Snart arresterades också han och hans följe. Övriga ryska medborgare i Stockholm drabbades av samma öde, framför allt köpmän och skeppare, sammanlagt över hundra personer, och deras egendom konfiskerades (Almquist 1942: 55–57).[13] Efter den stora svenska segern vid Narva i november fördes också ett antal ”riktiga” krigsfångar till Sverige, bland andra generalerna Jakov Fedorovič Dolgorukij, Ivan Jur'evič Trubeckoj, Avtomon Michajlovič Golovin (syskonbarn till ”premiärministern” Fedor Golovin),[14] Ivan Ivanovič Buturlin, Adam Adamovič Vejde (Weide) och slutligen den yngste av alla, tsar Peters ungdomsvän

lägga in en ”extra skottdag”, 30 februari. I våra citat används datumangivelser principiellt som i originaldokumentet, dvs. vi specificerar inte varje gång om det rör sig om den julianska kalendern eller den svenska. Vi förmodar att Chilkov under sin långa vistelse i Sverige i sina skrivelser använde sig av den *svenska* kalendern (när de var riktade till svenska myndigheter, inte till ryska). Att det för några händelser nämns olika datum, till exempel 2/3 februari (1711) för Aleksandr Bagrationis dödsdag, hänger ihop med denna problematik.

[11] Brevet förvaras på RA (Extranea 156.3); transkriptioner i Midy 2010: 52; Kozlov 2011: 292.

[12] På RA (Extranea 156.3) finns tre brev av Chilkov, skrivna i Kristianstad mellan 31 augusti och 4 september 1710, till hans bröder, till Golovin och till Andrej Vinius.

[13] Chilkovs egendom, som spelar en viss roll i vår berättelse, återlämnades sedan till Chilkov. Året därpå inventerades och förseglades den, men lämnades kvar hos honom – förutom silvret, som beslagtogs och senare ”nedmyntades” (Almquist 1942: 61).

[14] A. Golovins son Sergej tilläts studera ett tag vid Uppsala universitet. Enligt universitetsmatrikeln skrevs ”Sergius Gollowijn” in som utländsk studerande ”sub inspectione D:ni prof. Upmarcks” den 12 juni 1712 (Uppsala universitets matrikel 1919: 79). Johan Upmarck, senare adlad Rosenadler, var skytteansk professor i vältalighet sedan 1698. Se även Birgegård 2009: 202; Blomqvist 2017: 44.

Aleksandr Archilovič Bagrationi, ”prinsen av Imeretien” (eller ”prinsen av Meliten”), som han kallas i samtida svenska dokument.[15] Av dessa – vilkas öde vi för övrigt inte kommer att belysa närmare – utväxlades Buturlin och Vejde 1710/1711 (mot överste Johan August Meyerfeldt resp. den kvarhållne före detta Riga-guvernören Nils Stromberg). Den unge prinsen dog i Piteå, på väg till Finland (runt Bottniska viken) inför en planerad utväxling; Dolgorukij lyckades fly med 43 andra fångar genom att övermanna besättningen under en fångtransport och tvinga skepparen att segla söderut över Östersjön i stället.[16] De övriga utväxlades år 1718, tillsammans med Chilkovs döda kropp (han dog 1716 på Visingsö).

De före detta, numera arresterade residenterna – Chilkov i Sverige och Knipercrona i Moskva – skrev talrika promemorior och besvärsskrifter, där de klagade över de hårda förhållandena för sina fångna landsmän, över svält, köld, död och förvisning, och åtminstone i Chilkovs fall även över den egna situationen, över hans dåliga hälsotillstånd och stora umbäranden. Diskussioner om fångutväxlingar pågick under hela kriget, men direkt efter den stora Narva-segern var den svenska sidan inte särskilt angelägen om att åstadkomma en storskalig utväxling. Snarare ville kungen se en utväxling ”karaktär för karaktär”, medan ryssarna helst av allt ville ha en generell lösning (”kartell”). Karl XII ansåg dessutom att man först skulle utväxla de minst dugliga, medan de förnämare, ”av vilka tsaren intet hade någon av lika karaktär att lösgiva”, skulle komma i sista hand och efter kungens avgörande i varje enskilt fall (Almquist 1942: 178). Situationen ändrades drastiskt efter det stora svenska nederlaget vid Poltava i juni 1709, när det plötsligt fanns många gånger fler svenska krigsfångar i Ryssland än ryska i Sverige.[17] Nu försökte riksledningen, Kungliga rådet, att utverka en generell utväxling och föreslog även att köpa ut fångna svenskar enligt en exakt prislista.[18] Överstemarskalken greve Carl Piper (1647–1716), i rysk fångenskap sedan Poltava-slaget, återger ett samtal mellan sig själv och en rysk minister (*Pipers dagbok* 1916: 96, 1711-02-10): ”*Jag*. Skulle Hans Zar. Maj:t intet villia låta sig öfvertalas till ett cartells upprättande, så kunde alle fångarne på begge sidor blifva frie?” Den ryska

---

[15] Imeretien är idag en region i Georgien. Det finns en omfattande monografi om Aleksandr Bagrationis liv (Vatejšvili 2003, 838 s.).

[16] Incidenten beskrivs till exempel i Rådets brev till kungen, 11 juli 1711 (*Historiska handlingar*, del 7: 209–214). Se även Kozlov 2011: 156. Dolgorukijs egen berättelse om fartygskapningen återges av Ustrjalov (1863: 66–68). Enligt Dolgorukij var fartyget på väg från Nykarleby till Umeå. Han betonar att det inte fanns några kartor ombord, och att skepparen och styrmannen inte kände till vägen till Baltikum, bara till Stockholm, men att de lyckades komma fram precis dit de ville, vilket tydligen var ön ”Dakgo” (Dagö); 19 juni var de i Reval, en vecka senare i Narva (ibid.: 67).

[17] Peter Englund (2018: 352) uppger att ca 23 000 personer blev krigsfångar vid Poltavadrabbningen och den efterföljande kapitulationen. Ullgren (2008: 221) har samma siffra och specificerar att det är inklusive civilmilitärer, kvinnor och barn.

[18] Instruktionen – på tyska – till Carl Piper den 5 oktober 1709 (mottagen den 15 januari 1710) finns i Berg 1997: 24–27 (”prislistan” är på s. 26). För en general var senaten beredd att betala 800 rubel, för en överste 80 rubel, för att bara nämna två exempel. (Priset i ”karoliner” var fem gånger högre, dvs. 4000 resp. 400.) Tsar Peters reaktion på förslaget kan vi läsa i utgåvan av hans brev (*Pis'ma i bumagi*: 258): ”Skulle vi glädjas åt några kopek [*обрадовся алтынам*] och sälja hela armén till dem och därmed köpa olycka för oss själva?”

sidan kontrade: ”*De*. Vid så fatte saker som nu är, kan det intet ske; I skulle på det sättet få en hel armé fri, därmed att bekriga oss. Vi hafve förr yrkat på cartell, då vägrade I; nu vägra vi, när I det begära.”

Redan tidigt diskuterades olika planer på att utväxla residenterna mot varandra (och även mot andra) enligt principen ”karaktär för karaktär”, men alla försök misslyckades eftersom båda sidorna ideligen ställde även *andra* krav som fiendesidan inte var beredd att acceptera, och båda skyllde på gamla oförrätter. Knipercrona skickades till Sverige år 1707, men det betraktades inte som ett led i en egentlig utväxling utan snarare som en utvisning – han ville egentligen inte lämna Moskva innan kungen hade gett honom order att göra så. Carl Piper skriver så här om ”förvisningen”: ”Så mycket jag har förstådt, har man så godt som förjagat Knipercrona uhr landet och intet försedt honom, hvarcken med pass eller något annat bevis till dess uthväxling” (*Pipers dagbok* 1916: 86, 1710-10-15).[19] I flera brev under de närmaste åren argumenterade Chilkov att han nu också borde släppas fri, eftersom Knipercrona ju redan var i Sverige. Å andra sidan hölls Knipercronas fru, barn, tjänstefolk och egendom fortfarande kvar i Ryssland, och Karl XII krävde att dessa måste skickas till Sverige *innan* Chilkov kunde släppas. Chilkovs frihet låg nästan inom räckhåll i ytterligare några år. Under sommaren 1710, när tsar Peters armé hade erövrat allt fler platser, bland annat Viborg (13/14 juni), villkorades hans ”riktiga” utväxling mot Knipercrona dessutom med kravet att Ryssland först måste frige ”Viborgs garnison”, dvs. de soldater som försvarat Viborgs fästning och efter kapitulationen – mot ingångna avtal – behandlats som fångar.[20] Direkt efter kapitulationen hade 877 man, sjuka och sårade, samt 169 hustrur och ”en hop barn” överförts till Björkö för vidaretransport till Helsingfors eller Stockholm (Munthe 1925: 456). Ernst Holmberg (1917: 424–425) nämner att en del mindre fartyg användes för transporten till Stockholm, antingen flottans egna som krejaren *S:t Johannes* och gallioten[21] *Profeten Jonas* eller inhyrda transportskepp som *Margareta* och *Dorotea*. Enligt Lars Berg (1970: 80) var *Profeten Jonas* den enda gallioten i den svenska flottan vid den tiden och skulle kunna vara den galliot som sedan användes för att frakta residenterna och de ryska krigsfångarna till Björkösund.

---

[19] Jfr också Sjebaldina 2016: 24: ”Praktiskt taget mot sin vilja skickades han i slutet av 1707 till hemlandet med motiveringen att han måste genomföra förhandlingar om ett återlämnande av residenten Chilkov. För att skapa ytterligare incitament behöll man hans hustru och barn som gisslan.”

[20] Villkoren återges till exempel i Nordberg 1740, II: 97–98. – Den danske envoyén vid tsarens hov Just Juel, som hade varit i Viborg vid månadsskiftet juni–juli, berättar i sin dagbok (1710-07-03): ”Saa snart Jeg kom uden for byen, saae Jeg 400 Svenske Soldater afgaae til Petersburg, som hafde antaget tieniste hos Tsaren” (Juel 1893: 256–257). Enligt Yrjö-Koskinen (1874: 332) var det 500 man som övergick till rysk tjänst.

[21] Ett medelstort tvåmastat, flatbottnat och rundgattat lastfartyg.

I ett brev till Rådet, 11 juli 1710, föreslår nu Chilkov att han ska skickas till Petersburg ”på parole” (hedersord) för att där på ort och ställe kunna förhandla med ”hans majestät tsaren” om Viborg-garnisonens frigivande. I hans förslag ingår också att Knipercrona ska följa med till Ryssland. Skulle förhandlingarna mot förmodan misslyckas ”lovar jag på min heder som adelsman att infinna mig igen utan dröjsmål”.[22] Förslaget upprepas 26 augusti, nu i ett mycket längre brev, med fler detaljer.[23] Han ber nu att få åka iväg mot en revers (skriftlig förpliktelse), underskriven av de ryska generalerna, med två eller tre av sina män.

Bild 2: Chilkovs sigill, som han använde på många skrivelser för att intyga dokumentens äkthet (se t.ex. förpliktelsen den 31 oktober 1710 på bild 5).

Rådsregeringen litade inte på ”adelsmannens parole” och generalernas utlovade revers. Chilkov tilläts dock att ta sig till svenska flottan (dvs. eskadern i Björkösund), bland annat för att reda ut en incident gällande anhållandet av en rysk snaubrigg.[24] Han protesterade i ett nytt brev till Rådet (4 september 1710): Om han inte kan skickas till Ryssland är det meningslöst, det innebär bara extra arbete och sjukdom, enbart nackdelar utan någon nytta.[25]

---

[22] RA, A0070143_00125; se även Midy 2010: 104).

[23] Chilkov till Rådet, 1710-08-26 (RA, A0070143_00128; Midy 2010: 105–106).

[24] Ibid.; Kozlov 2011: 193–194. Snaubriggen *Sokol/Falken* hade uppbringats på Östersjön året innan och hållits kvar sedan dess; den var föremål för många skrivelser från båda sidorna (enligt den ryska sidan hade den seglat ”under vit flagg”). Om denna snaubrigg se även Rådets brev till kung Karl XII (27 oktober 1710) i samband med en diskussion av de ryska kraven för frigivningen av Viborgs garnison (*Historiska handlingar*, del 5: 136–137).

[25] RA, A0070143_00131; Midy 2010: 107–108.

3. Situationen vid Björkösund före residenternas ankomst

I likhet med tidigare år hade en svensk eskader även 1710 skickats till Björkösund ”[f]ör att hålla ryska flottan innestängd i finska viken och hindra den från att segla ut i Östersjön” (Holmberg 1917: 422).[26] Den ”marina blockaden” av Petersburg pågick till och med 1713.[27] Fastän Chilkov inte fick igenom sitt önskemål att sändas ända till Petersburg måste han till slut ändå ha accepterat erbjudandet om att åka till Björkösund, eller också skedde det med tvång – säkert är i alla fall att både han och kollegan Knipercrona sändes med en galliot till Björköarna hösten 1710.

Chef för 1710 års eskader var för första gången viceamiral Gustav Wattrang. Han ankom till Björkösund den 19 maj (Munthe 1925: 454). Eskadern bestod av flaggskeppet *Estland* och ytterligare sex linjeskepp: *Gotland, Göteborg, Livland, Wrede, Öland* och *Ösel*. Dessutom ingick bland annat några fregatter (däribland *Wolgast*, där ”residenterna” placerades) samt sjukskeppet *Persianska Köpmannen* (Holmberg 1917: 422). Besättningen på det senare skeppet hade mycket att göra, sjukligheten ombord var stor med omkring 50 döda enbart på flaggskeppet *Estland* och bara obetydligt lägre dödssiffror på de andra större skeppen; även fregatten *Wolgast* hade förlorat 19 man under expeditionen (ibid.: 423–426). Efter 50 års vilande återkom böldpesten till Danzig vid södra östersjökusten under 1709 och spreds därifrån vidare till bland annat Skandinavien (Persson 2001: 263). Troligtvis ådrog sig besättningarna på Wattrangs skepp denna smitta i samband med att man anlöpte Reval i maj 1710 (Munthe 1925: 454). Skeppsläkaren ombord på *Estland*, Johan Linder, beskrev sjukdomen, och utifrån de beskrivna symptomen kan man dra slutsatsen att inte bara böldpesten utan även återfallstyfus härjade på eskadern (Lindestolpe 1711: 36–37).

Enligt Yrjö-Koskinen (1874: 333) hade en ”ohygglig pest” börjat sprida sig från Estland över hela Finland så att till exempel en tredjedel av Åbos invånare dog. I Stockholm med omnejd var det snarare ännu värre. Sjöfarten och speciellt flottan med dess trupptransporter bidrog sedan våren 1710 till att sprida smittan från Baltikum till de större städerna i Sverige, och av Stockholms invånare föll ca 40% offer för pesten (Tallerud 2010: 931).[28] Den 10 september 1710 fastställde Rådet att Stockholm hade drabbats av en sjukdom ”som i hastighet bårttagit mången menniskia” (citeras efter Persson 2001: 274), och efter en veckas tvekan beslöt man den 19 september att flytta riksledningen till Arboga (ibid.). Någon allmän smittspridning i befolkningen tycks

[26] Denna årligen utsända eskader kallas i dokumenten ibland ”den nyenska eskadern”. (Den svenska fästningen Nyenskans och samhället Nyen hade erövrats av tsar Peter 1703. Skansen revs på tsarens order och en ny fästning – Peter-Paul-fästningen – började byggas samma år; se Norman 2020: 273.)

[27] Enligt Andrejeva (2009: 132) kunde inga europeiska handelsfartyg komma fram till Petersburg under åren 1705–1710.

[28] Uppland drabbades särskilt hårt. Uppsala isolerades och vid universitetet inställdes undervisningen hösten 1710 (Tallerud 2010: 931).

man ännu inte ha haft i början på oktober, när Chilkov och Knipercrona skickades till den nyenska eskadern i Björkösund.

Gallioten med ”residenterna” seglade från Stockholm 5 oktober,[29] enligt Chilkovs redogörelse för greve Carl Nieroths räkning, skriven på [Stor]Sarvlax när Björkösund-äventyret var över (16 januari 1711), alltså flera månader senare.[30] Viceamiral Wattrang hade informerats om planen att både Chilkov och den tidigare anhållna ryska snaubriggen skulle överlämnas till tsarens flotta, som låg vid ön Retusaari strax utanför Petersburg (idag Kotlin, där fästningen Kronstadt är belägen).[31] I ett brev till den ryske amiralgeneralen Apraksin, som förde befälet från sitt flaggskepp *Riga*, skriver viceamiralen (13 oktober 1710): ”[…] alldenstund icke allenast H: Residenten Chilchof för sin Persohn, utan jämbwahl ber:de Schnau med des Besättning och tillhörigheter dageligen hijtförwäntas […] på det Residenten Knes Chilkof tillijka medh Schnauen straxt wid anlendandet och medan Skieps Esqvadren sig ännu här wid Cousterne uppehåller, må kunna till hans Czaariske Maij:ttz Flåtta wid Rättusarij öfwerstyras” (Berg 1997: 86–87).[32] Chilkov ska sedan ”med hans Czaariske Maij:tts ministrer öfwer så wähl sin, som den Wijborgske Gvarnisonens frijgifwande Correspondera” (ibid.: 86).[33] Vad gäller snaubriggen blev det i själva verket annorlunda, som det skulle visa sig. Chilkov skriver i ett brev till Kungliga rådet (17 september 1710) att snaubriggen nu håller på att repareras i Karlskrona och inte kan segla till Björköarna under hösten: ”*Schnawen* som ifrån *CarlsCrona* hijtt till *Stockholm* förd är, nu återigen för *reparattions* skuld här ifrån till *CarlsCrona* affärdat blifwer”.[34]

Ombord på gallioten som seglade från Stockholm den 5 oktober 1710 fanns förutom Knipercrona, Chilkov och antagligen alla hans män – inte enbart två eller tre, som han

---

[29] Avresedatumet, 5 oktober, är inte bara dokumenterat i denna svenska översättning av Chilkovs skrivelse, utan också i ett brev som två ryska underofficerare ”och kamrater” skrev till Viborgs kommendant Grigorij Černyšev den 14 november 1710. Dokumentet förvaras på Historiska institutet vid Rysslands vetenskapsakademi i St. Petersburg, samling 83 (Походная канцелярия А. Д. Меншикова), nr 3956, fol. 1 r–v. (Vi tackar Tat'jana Bazarova för kopior på det i vårt sammanhang mycket viktiga brevet.)

[30] RA, A0070143_00189. För en fullständig transkription av detta brev, vars ryska original vi inte har hittat (förmodligen har det inte bevarats), se Maier och Jansson 2020: 67–68.

[31] På äldre kartor förekommer även det svenskt klingande namnet *Reitskär*.

[32] Det svenskspråkiga dokumentet var nog tänkt att gå via överstemarskalk greve Carl Piper (tillfångatagen 1709), navet i kontakterna mellan de krigförande länderna under de närmaste åren efter Knipercronas utvisning. Vid den här relevanta tiden var han i Petersburg. Han omnämns i brevet. Berg (1997: 87) antar att hela brevet är skrivet av Wattrang personligen.

[33] Många brev gick också från Apraksins skepp (*Domkracht* och flaggskeppet *Riga*) till Wattrangs *Estland*. I volymen Nordin 208 finns åtta brev från Apraksin till Wattrang, skrivna mellan 16 augusti och 16 oktober 1710 (fol. 262, 291, 310, 327, 354, 371, 377, 410). I anslutning till flera av dessa brev ligger en översättning till nederländska eller tyska som Apraksin skickat tillsammans med respektive brev. Skrivelserna handlar oftast om detaljer, till exempel hur utväxlingen av den ryske generalen Vejde mot Rigas före detta kommendant Stromberg är tänkt att gå till. Ibland nämner Apraksin medskickade bilagor, till exempel Golovkins brev till Wattrang, 19 oktober 1710 (fol. 355). Apraksin nämner även brev till Chilkov och andra ryska fångar i Stockholm som han ber Wattrang att vidarebefordra till adressaterna (dessa brev finns inte i volymen och har då antagligen skickats vidare).

[34] RA, A0070143_00185–186.

hade begärt i sitt brev av 26 augusti[35] – även Chilkovs lösöre samt två lådor med föremål som tillhörde general Vejde (Bazarova 2017: 68).[36] Dessutom fanns på gallioten även ca 200 ryska krigsfångar som också skulle fraktas till Björkösund.[37] (Chilkov nämner inte dessa fångar i sina skrivelser.)

Att Chilkov, Knipercrona och dessa 200 fångar transporterades till Björkösund i en och samma galliot framgår å ena sidan av det faktum att såväl Chilkov som de ryska underofficerarna uppger att de hade lämnat Stockholm på en och samma dag, den 5 oktober 1710.[38] Till yttermera visso förfogar vi över ett brev från Kungliga rådet till viceamiral Wattrang, skrivet den 1 oktober 1710 och signerat av Knut Posse, med Wattrangs anteckning: ”Ankom d. 26. Oct: 1710. om aftonen.” Denna skrivelse hade Chilkov personligen haft med sig till eskadern (se nedan, avsnitt 4). Här omnämns både Chilkov och de övriga ryska fångarna, visserligen inte deras exakta antal. Vi citerar dokumentet i sin helhet:

> Wälborne H. Vice Ammiral.
> Såsom den Czariske *Residenten Knes Kilkof* nu sendes härifrån till Wählb^{ne} H^{r} *Vice Ammiralens Escadre* till at jemte des medföllie derifrån befordras till Ryske flottan, så snart den *Wiborgka Garnisonen* blir lösgifwen och lefwererad uppå Swenske grentzen, efter [[39]] deras *Excell^{rs}* Kl. Maij^{ts} härwarande samtl HH^{r} Rådz förordnande, hwarom bref redan till Wählb^{ne} H *Vice Ammiralen* lära wara för detta ankommit; altså har iag härigenom allenast af Wälb^{ne} H^{r} *Vice Ammiralen* wänligen begiära welat, han behagade strax wid Ryske *Residentens* ankomst till des *Escadre* tillåta honom igenom bref derutaf gifa den Ryske *Ammiralen* behörig *part*, och des swar deröfwer inhemta, samt den skriftelige *Correspondencen* dem emellan så länge *Continuera*, intill des man har wiß kundskap at den *Wijborgske Garnisonen* är stälter på frij foot uppå grentzen, då denne Ryske *Residenten* med sine uppå des paß opförde betiente och medföllie genast till den Ryske flottan bör beledsagas, men de öfrige Ryske fångarne, som *dimitteras* härifrån till et anseenligit antahl och på et skiärskilgt paß äre antecknade, kunna straxt wid ankomsten dijt till Hr *Vice Ammiralens Escadre* befordras derifrån till Ryske flottan eller *Arméen*, på det de igenom långt liggande ej måtte förtära sitt underhold. förblifwer
> Wälborne H^{r} Vice Ammiralens
> Stockholm d 1. Octobr 1710 ./. Tienstwillige Knut Posse[40]

[35] RA, A0070143_00131; Midy 2010: 107–108.
[36] General Vejde själv hade förts iväg till Björkösund redan i juli 1710 med en postjakt (se Rådets skrivelse till Wattrang, 11 juli 1710); han ankom till Reval den 1 augusti, som framgår av generalmajor och viceguvernör i Estland Didrik Fredrik Patkulls brev till Wattrang 2 augusti 1710 – ett av denne Patkulls sista brev (han avled i september 1710, när Reval hade erövrats av Ryssland): ”Igår kom Postjagten ifrån *Stockholm* och hade *General Weide* med sig, hwilken meth wår H. *General* Grefwe *Lewenhaupt* kommer at uthwäxlas; Och som bem^{te} Postjagt är *destinerat* med denna *General Weide* at löpa till H. *vice-Admiralens Esqvadre*, den samma där at aflefwerera [...]” (UUB, Nordin 208, fol. 210; hela brevet fol. 210–211). Nu blev det ju till slut inte Lewenhaupt som utväxlades mot general Vejde, utan greve Stromberg (om Vejde se även not 74 och 75).
[37] Tyvärr har vi inte hittat några dokument som på ett entydigt sätt förklarar vad avsikten var med de tvåhundra ryska fångarna. I och med att de utan dröjsmål skulle överlämnas till de ryska myndigheterna (enligt Rådets brev till Wattrang som citeras på denna sida) är det inte troligt att fångarna skulle användas i förhandlingarna om frigivningen av Viborgs garnison.
[38] Angående underofficerarnas brev se not 29, utförligare nedan.
[39] Ca två bokstäver är oläsliga.
[40] UUB, Nordin 208, fol. 423–424.

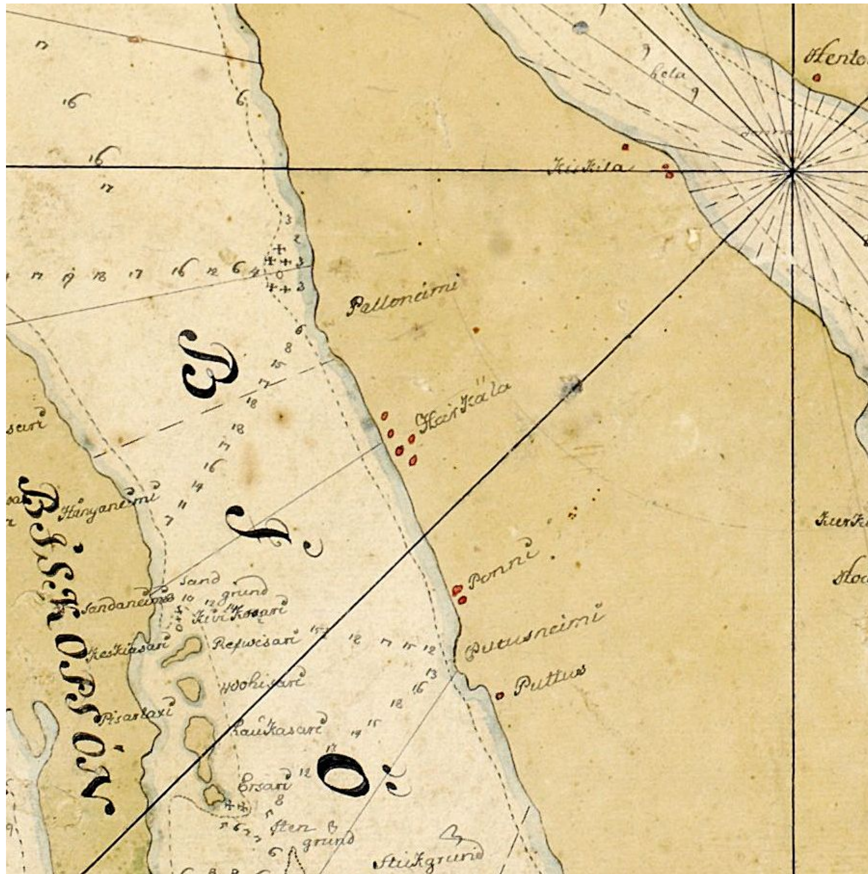

Bild 3: Delförstoring av ”Karta över farvattnen väster och söder om Viborg till Björkösund”.[41]

Ungefär samtidigt som gallioten kommer fram till Björkösund informeras Karl XII – som befann sig i Bender i Osmanska riket (i dagens Moldavien) – om regeringens planer: Rådet meddelar (27 oktober) att två av de sammanlagt fyra ryska kraven för den viborgska garnisonens frigivning, nämligen att ”een i förledet åhr af Ammiralen Anckarstierna tagen och prijsgiord Rysk, så kallad Schnaw”, med dess besättning ska lämnas tillbaka, och ”den Ryske Residenten Chilckow med sit folck och tillhörige Saker lösgifwes”, inte utgör något problem för dem, ”helst emedan bem:te Schnawe intet war af synnerligit wärde, och bem:te Resident också altijd af Ryssarne återfordrades, sedan de Residenten Knijpercrona ifrån Ryssland affärdat och lofwat emot honom också at willia släppa och löösgifwa dess anhåldne hustru, barn och egendom, till hwilkas afhemptande han Knijpercrona också följt med Chilchow, hvilken under wacht härifrån till Eders Kongl: M:tz Skepz Esquadre är afsänd” (*Historiska handlingar*, del 5: 112–113). Däremot var man inte beredd att uppfylla ryssarnas tredje krav, att ”alla wid krijgetz begynnelse anhåldne Ryske kiöpmän och Undersåtare med

[41] År 1707 genomförde överstyrman Carl Eldberg sjömätningar i Björkösund och upprättade en karta (bild 1) och farledsbeskrivning över dessa farvatten. Amiralitetet sände Wattrang en kopia av denna karta samt farledsbeskrivningen (Munthe 1925: 456). Den senare är bevarad i Nordin 208, fol. 106–107. Kartan som finns på UUB (urn:nbn:se:alvin:portal:record-87619, bild 3) är en förenklad kopia av den som förvaras på Krigsarkivet (bild 1). Vi har inte med säkerhet lyckats knyta denna karta till Wattrang.

deras effecter återställes", utan denna fråga borde "anstå till dess sådant wid fredzslutet kunde blifwa afgiordt" (ibid.: 113). Beträffande det fjärde kravet (att "de ifrån Wiborg för belägringen undanflychte Jnwånare blifwa tillåtne at förfoga sig dijt tillbaka till sine anhörige") ansåg Rådet att hursomhelst inga flyktingar hade lust att återvända till nu ryskt territorium i Viborg: "Förmodandes wij dock att ingen där till lärer wara hågad, sedan man försport fiendens swåra förfahrande emoot de qwarblefne" (ibid.). Förhandlingsläget var tveklöst svårt eftersom ryssarnas sammanlagt fyra krav skulle vara uppfyllda *före* den viborgska garnisonens frigivning, medan den svenska sidan bara ville gå med på punkterna 1–2 och 4, som inte kostade så mycket, men inte punkt 3. Dessutom ville Rådet att Chilkov skulle "blifwa löösgifwen då Garnisonen *först* wore stält i fullkommelig säkerheet" (vår emfas). Båda sidorna krävde alltså att deras krav skulle vara uppfyllda först!

4. Händelserna vid Björkösund (hösten 1710)

Två dagar innan Rådet skrev sitt brev till kungen hade residenterna anlänt till eskadern i Björkösund. Deras galliot kom fram till dess norra utpost, skeppet *Wrede*, den 25 oktober. Befälhavaren Magnus Palmgren, "till ankars under Biskopsön",[42] informerar viceamiral Gustav Wattrang på *Estland* om att "Nu på stunden ankom *galliorten* medh Ryska *Residenten*, samt H. *Residenten Knipercrona* och deras drängar och *bagagie*".[43] (Flaggskeppet låg längre söderut, vid Björkö, för att hålla ryska flottan instängd nära Petersburg.) Skepparen på gallioten hade order att bege sig till eskaderns huvudstyrka så fort som möjligt, och eftersom ingen var sjuk ombord – en viktig information under en tid då pesten skördade många offer – meddelar Palmgren att han "honom [skepparen] ej uppehålla welat, utan låter honom fortsättia sin resa till flåttan", där han kommer att få viceamiralens "wijdare ordres". Enligt ankomstanteckningen levererades Palmgrens brev till Wattrang samma dag.

Nu börjar händelserna att avlösa varandra i snabb takt. Allt var mycket brådskande för snart skulle eskadern behöva återvända till flottbasen i Karlskrona för vinteruppläggning. Dagen därpå, 26 oktober "om aftonen", tog viceamiralen emot Posses brev av 1 oktober som citerats ovan i sin helhet.[44] Chilkov hade haft med sig originalet från Stockholm, och han ville absolut inte överlämna det till någon annan än Wattrang personligen, så att han även kunde växla några ord med honom. Dessutom hade han med sig ett förseglat brev (även det adresserat till viceamiralen) som han också vägrade lämna ifrån sig. Palmgren sänder därför en slup till Wattrang med båda residen-

[42] Finska *Piispasaari*, *Piisari*, idag *Северный березовый остров*.
[43] UUB, Nordin 208, fol. 422.
[44] Rådet till Wattrang, 1 oktober 1710 (UUB, Nordin 208, fol. 423–424).

terna och låter viceamiralen fatta de nödvändiga besluten.[45] Tre dagar senare skriver Palmgren bland annat att ”H:r *residenten Knees Kilkhoff* beder om *galljortens* befordran till *Rettusari*, på det hans breff jämte saker kunde fortkomma”.[46] Uppenbarligen har det redan bestämts att residenterna i princip ska förläggas till fregatten *Wolgast*, eftersom dess befälhavare, kapten Johan Vilhelm Douglies, ”förväntar deß-lijkes sin instruction”.

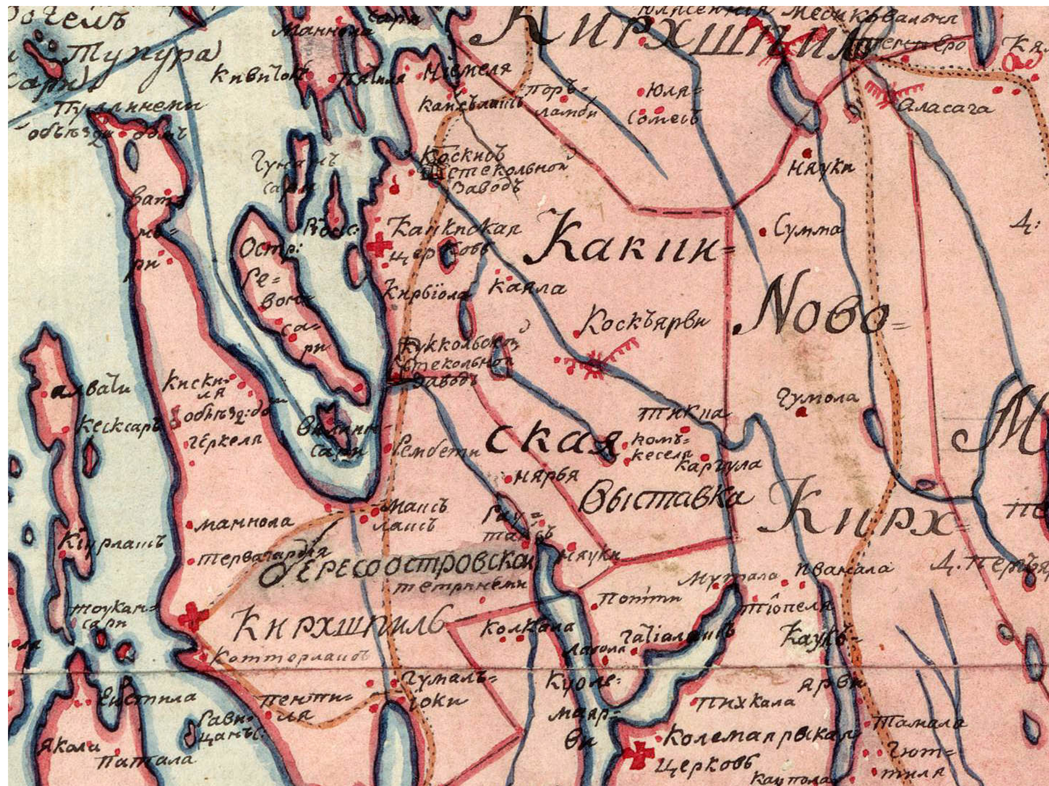

Bild 4: Utsnitt ur en handritad rysk karta över ”Finljandskaja gubernija”, 1803.[47]

På fregatten *Wolgast* skrev respektive signerade Chilkov två reverser, daterade 31 oktober och 1 november. Chilkovs tillhörigheter hade redan tidigare förts iland på fastlandet, närmare bestämt på halvön Kiperort, mitt emot norra delen av Biskopsön. Platsen kallas *Harcala* i Chilkovs revers på latin och *Harkala* i några dokument på svenska, medan den på vår karta (bild 1) är markerad som *Härkälä.*[48] På 1700-talet

[45] Palmgren till Wattrang, 26 oktober 1710 (UUB, Nordin 208, fol. 425–426).
[46] Palmgren till Wattrang, 29 oktober 1710 (UUB, Nordin 208, fol. 427–428).
[47] http://www.glebychevo.narod.ru/images/maps001.jpg (2020-04-09). Härkälä är här markerad som *Gerkelja* (Геркеля), dvs. med en mera traditionell transkription (jämfört med *Хяркяля*).
[48] Det finska ordet *härkä* betyder ’oxe, tjur’ (tillsammans med ändelsen *-la/-lä* ’en plats där det finns oxar’), så det är inte konstigt att namnet Härkälä ibland användes som gårdsnamn: sammanlagt är 45 platser med detta namn belagda (däribland orten Härkälä som ligger mellan Åbo och Helsingfors). Under första världskriget fanns det en befästning utanför Härkälä: http://www.glebychevo.narod.ru/kipperot.html (”форт Хяркяля”, med den moderna transkriptionen av finska namn till ryska). På följande karta finns *Härkälä* med, nu tillsammans med det nya ryska namnet *Godunovka/Годуновка*: http://www.glebychevo.narod.ru/images/maps008.jpg (allt hämtat 2020-04-02). På Johan Nordenankars ”PassCharta öfwer Finska Wiken” från 1788 finns platsen med som

bestod Härkälä antagligen av några enstaka gårdar, men på 1800-talet var det en by i Björkö socken (på finska Koivisto, dagens Primorsk).[49] De flesta samtida kartor innehåller mer eller mindre allvarliga förvrängningar av namnet, såsom *Harkäla* (till exempel kartan på bild 3). Detta *Harkäla* har sannolikt gett upphov till namnformerna *Harkala, Harcala* i våra dokument på svenska och latin. (På ännu senare kopior heter platsen *Starkala, Sterkola* osv.;[50] några platser med dessa namn har inte påträffats.)

Den 31 oktober 1710 skrev Chilkov den här reversen på Palmgrens – indirekt Wattrangs – order:[51]

> Я ниже по^{д}писа^{н}ный^{й} по^{т}тве^{р}ждаю си^{м} пи^{с}мо^{м} в то^{м} что которые мои люди пя^{т} члвкъ [=человѣкъ] о^{т}пущены и^{з} флота с моими пожи^{т}ки в Выбо^{р}хъ или в Пете^{р}бу^{р}хъ на руски^{х} суда^{х} или по^{д}вода^{х} Ежели я нѣ буду свобо^{ж}де^{н} проти^{в} моего ра^{в}начи^{н}ца Книпе^{р}крона г^{с}дна [=господина] шве^{д}цкого резиде^{н}та и на^{д}лежи^{т} те^{х} мои^{х} людe^{й} спроси^{т} наза^{т} в Свею то я повине^{н} и^{х} постави^{т} вно^{в} в Свею с Руси или вместо и^{х} ево резиде^{н}товы^{х} или ины^{х} каки^{х} нача^{л}не^{й}ших шве^{д}цки^{х} люде^{й} и^{з} ра^{в}ны^{х} и для веры в то^{м} си^{м} писмо^{м} по^{д}тве^{р}ждая писа^{л} сие своею рукою и печатию по^{д}тве^{р}ждаю своею
>
> К[нязь] А Хи^{л}ко^{в}

дано в острова^{х} Бѣ^{р}кѣ
на шве^{д}цко^{м} кара^{б}ле Во^{л}гастъ
1710 о^{к}таврия въ 31 ^{де}

Av denna revers framgår att fem personer ur Chilkovs följe skulle ha släppts i land, tillsammans med hans tillhörigheter, för att på ryska skepp transporteras i första hand till Viborg. Med hänsyn till det militärpolitiska läget tvingades Chilkov garantera att fem andra personer (svenska krigsfångar) skulle skickas till Sverige från Ryssland i utbyte mot dessa fem män ifall den officiella utväxlingen inte skulle komma till stånd (underförstått: de frisläppta inte kommer tillbaka). Det blev dock en ändring i plane-

---

Herckela (under ”Inloppet till Wiborg” i nedre högra hörnet), på Gustaf af Klints ”Karta öfver Finska Wiken”, 1815, som *Karkälä*. (https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/K0022114_00001, hämtad 2020-05-05).

[49] http://www.karjalankartat.fi/ (Lantmäteriverket i Finland, hämtad 2020-04-04). – Det kan verka förvirrande att en ort *på fastlandet* har samma namn som en ö. Reuter 2000 bekräftar att Björkö i första hand är en ö (finska *Koivusaari*), den angränsande kommunens svenska namn på fastlandssidan är sekundärt.

[50] Till exempel *Sterkola* på Krigsarkivets ”Carta öfwer Farwattnen och Lederne till Wiborg samt Björkö sund [...]”, daterad 1742 (https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/K0033768_00001, 2020-04-12).

[51] UUB, Nordin 208, fol. 438 (se även bild 5 nedan). Vår översättning av hela texten: ”Jag, undertecknad, försäkrar med denna min skrivelse angående mina män, fem personer, som blivit frisläppta från [den svenska] flottan med mina ägodelar [för att föras] till Viborg eller Petersburg på ryska skepp eller båtar: om jag inte blir befriad [=utväxlad] mot den svenske herr resident Knipercrona, som har samma rang som jag [själv], och mina män [följaktligen] behöver skickas tillbaka till Sverige, så förbinder jag mig att skicka [dem] tillbaka till Sverige från Ryssland, eller i stället för dem residentens [dvs. Knipercronas män] eller några andra viktiga jämförbara svenska personers män. Och för att ytterligare bekräfta att allt som står i denna skrivelse är sant har jag skrivit det egenhändigt och bestyrker det med mitt sigill. K[njaz'] A Chilkov. Skrivet vid Björköarna på det svenska skeppet Wolgast den 31 oktober 1710.” Datumet läste vi först med kyrilliska sifferbokstäver (”BI”=12), men Chilkov använde *alltid* arabiska siffror i brev till svenska myndigheter (se även transkriptionerna av Chilkovs brev i Midy 2010, passim). Dessutom hade gallioten med residenterna ännu inte anlänt till eskadern den 12 oktober.

ringen, för samma dag hade befälhavaren på *Wrede*, kommendörkapten Palmgren, fått klart för sig att det just nu inte skulle bli någon utväxling av Chilkov. Han rapporterar då till Wattrang att skeppet *Viborg* har kommit tillbaka från Retusaari och dess kapten Nyman ”widh *Rettusari* intet kunnat uthrätta” (jämför också citatet nedan ur Chilkovs brev till Nieroth från Sarvlax, 16 januari 1711). Reversen har därmed blivit irrelevant. De fem männen ur Chilkovs följe som hade följt med till den ryska flottan vid ön Retusaari lämnades aldrig över till ryssarna. Så här skriver Palmgren i sitt brev 31 oktober (fol. 437r):

> […] i medlertijdh *itererar* han [Chilkov] ännu sitt *petitum* att få sända sin betiente till *Wiburg*. Angående det wälb:ne H:r *v. Ammiralen* begiärar af *Kneesen* deß skriftl. *parol* för sin betiente som utaf Hr. *v. Ammiralen* blifwit *permitteradhe* att gå hem till Ryßlandh, war han gienst willig sådant att giöra, enär honom återställdes deß gifne *revers* på *galliorten*. Detta är nu eij nödigt emedan deß betiente medh skeppett *Wiborg* äro tilbakakomne. Nu anhåller jag hörsamt att få wälb:ne H:r *v. Ammiralens* gunstige swar ock *resolution* härupå, om dhe få blij på *Wolgast* el:r eij; Som ock om hans betiente får låf att gå till *Wiborg*, så wäl för förfriskning skull, som att giöre dem tillkiänna deß hijtkomst […].[52]

Det framgår att ingen av Chilkovs män för tillfället är i ”Ryssland”, vilket betyder att även hans trogna tjänare Mankiev nu säkert finns nära Chilkov. (Vi antar att Mankiev hade följt med till ryska flottan vid ön Retusaari på skeppet *Viborg* och att Chilkov av den anledningen var tvungen att skriva den första reversen egenhändigt, på ryska.)

Ur Palmgrens brev får vi också reda på att Chilkov upprepar sin begäran om att få skicka sin betjänt till (staden) Viborg, medan han själv samt följe ska föras till ”Kongl. arméen i Finland” (fol. 436v, 437r). Till denna transport, har Wattrang bestämt, skall gallioten användas – ”een beqwämlig farkåst innomskiärs”. Det är fortfarande fråga om den galliot som han och Knipercrona hade kommit med, fast under tiden hade pesten brutit ut på detta skepp. Dagen efter gallioten hade anlänt till Björkösund, 26 oktober, intygade Palmgren att det inte fanns någon pest ombord (”folket derupå befinnes friska”[53]), men det var inte ovanligt att denna sjukdom tog ett snabbt förlopp, och under de få dagarna som residenterna hade tillbringat på *Wolgast* måste gallioten ha fått pesten ombord, kanske vid proviantering. På något vis har Chilkov och Knipercrona blivit underrättade om detta sjukdomsutbrott. Ur det redan flera gånger nämnda brevet som två överlevande underofficerare skrev till Viborgs kommendant, Grigorij Černyšev, den 14 november (se not 29) vet vi att bara hälften av de ursprungligen 200 ryska krigsfångarna vid den tidpunkten var i livet, varav ingen officer. Palmgren intyger att Chilkov vägrade gå ombord: ”altså will H:r *Residenten Chilckoff* aldeles intet meera gå på *galljorten*, utan man will med gewalt föra honom dijt” (fol. 436r). Förresten vägrade inte bara Chilkov, utan även Knipercrona återvända till gallioten,

[52] Palmgren till Wattrang, 31 oktober 1710 (UUB, Nordin 208, fol. 436–437). Jämför Chilkovs redogörelse av samma händelseförlopp i hans brev från Sarvlax, 16 januari 1711 (RA, A0070143_00189–191).
[53] Palmgren till Wattrang, 25 oktober 1710 (UUB, Nordin 208, fol. 422).

som Palmgren skriver i ett P.S. (31 okt.; fol. 437v): ”H: *Capitein Nyman* har nu i afton till öfwerflödh warit hoos herrar *residenterne*, ock på alt sätt sökt att *persvadera* dem på *galljorten*, men fådt sam[m]a swar, att dhe *absolut* intet gå der på […] Den ryske *residenten* är tillfreds att deß medh skeppet *Wiborg* hijt komne saker på *gallioten* inskeppas […]”.[54] Uppenbarligen får Chilkov tills vidare stanna på *Wolgast* (tillsammans med Knipercrona) och tvingas inte ”med gewalt” ombord på den pest-drabbade gallioten.

Bild 5: Chilkovs första förpliktelse, på ryska (UUB, Nordin 208, fol. 438).

[54] Chilkov bekräftar allt detta i sitt brev 16 januari 1711 (RA, A0070143_00190): ”[...] *Wattrangen* befalt mig att gå öf:^{r} ifrån *Fregatten Wollgast* till den gamle *Galliotten*, hwar på jag war kommen ifrån *Stockholm*, derest jämwäl hela mitt *bagage* blef inlagdt, att der medh fara öf:^{r} till H:^{r} *General Major Lybeckers troupper*. Men jag gick intet, efter denne befallningen öf:^{r} på bem^{te} farkost, af orsak att båtzmännerne och myckit folck dersammastädes wore siuke.” (För en transkription av hela brevet se Maier & Jansson 2020: 67–68.)

Angående Chilkovs enträgna vädjan att få skicka sin betjänt till Viborg ”att opkiöpa för sig någon förfriskning” blev det avslag först – Palmgren gav honom i stället ”lijtet färskt kiött om bordh af mitt egit”.[55] Men eftersom vi *vet* att Chilkovs trogna kammartjänare, sekreterare och översättare Aleksej Mankiev faktiskt så småningom hamnade i Petersburg måste Chilkov någon gång ha fått gehör (se nedan, avsnitt 5). Ur en annan källa, Mankievs eget brev, framgår nämligen att han hade skickats till Viborg ”för att jag skulle kunna se till att Chilkovs ägodelar transporteras till Petersburg”.[56] Viborgs kommendant, Grigorij Černyšev, hade dock inte varit beredd att ta emot dessa utan explicit order från fältmarskalk A. D. Menšikov. Anledningen – som inte framgår ur Mankievs brev – var att det hade utgått stränga order från tsaren (genom Menšikov) att inte släppa in några som helst personer till Viborg på grund av den rådande epidemin (Bazarova 2017: 68).

Enligt Mankievs brev till Černyšev har Chilkovs ägodelar legat vid kusten i byn ”Hercala” ända sedan början på november, och han tror, strax före nyår, att de fortfarande ligger där.[57] (Det tror inte vi, utan vi antar att Chilkovs ägodelar antingen fördes till Finland på skeppet *Wolgast*, tillsammans med Chilkov, eller på den galliot som residenterna och de övriga ryska fångarna hade kommit med och där pesten under tiden – mellan 25 oktober och 1 november – hade brutit ut.) Mankiev ber furst Menšikov beordra Viborgs kommendant att skicka Chilkovs lösöre och ”männen som finns där” (vaktstyrkan, se nedan) till Petersburg utan dröjsmål. Viktigare än ”förfriskningar” var alltså att Mankiev skulle organisera transporten av Chilkovs ägodelar. Mankiev kom så småningom tillbaka till Chilkov och de övriga i dennes följe, men vi vet inte precis när, dock senast 15 mars 1711 (se not 81).

Nästa Chilkov-revers är från 1 november (båda skrivelserna togs emot av Wattrang på samma dag, den 1 november). Renskriften är säkert gjord av en annan person[58] och Chilkov har ”med sin egen hand” bara bekräftat innehållet. Denna skrivelse saknar Chilkovs röda sigill (jämför bild 2). Vi citerar även detta dokument i sin helhet (se också bild 6 nedan):

> Ego infrascriptus isthoc meo manuscripto confirmo sex milites sveticos et unum Corporalem, qui in littore penes Harcala mea mobilia advigilant. Si fors globus aliquis militum Russicorum in eos inciderit, sartos tectos absque periculo

---

[55] Palmgren till Wattrang 30 oktober 1710 (UUB, Nordin 208, fol. 429).

[56] Mankievs brev till Menšikov, 29 december 1710 (*Ėpistoljarnoe nasledie* 2015: 292–293). Mankiev skriver också att ”när denna flotta åkte tillbaka till Sverige inför vintern fördes nämnde herr resident till den finska armén”. Se även not 6.

[57] Ibid.: 293. I editionen heter byn ”Ibercala”, men det är entydigt ett läsfel av utgivarna. Originalbrevet ligger på RGADA, f. 9, avdeln. 2, bok 11, fol. 348–349. (Vi tackar Andrej Gus'kov i Moskva, som trots rådande pandemirestriktioner på arkivet har lyckats få tillgång till mikrofilmen på RGADA för vår räkning.)

[58] Det är samma handstil som i några brev på latin från 1711 och 1713 som förvaras på RA (t.ex. RA, A0070143_00147–148) – och som i ordet *Hercala* i Mankievs brev från St. Petersburg (se not 57). På grundval av det sistnämnda brevet drar vi slutsatsen att det är Mankievs handstil och att han då uppenbarligen var i Chilkovs närhet när reversen och de latinska breven skrevs.

> Conservatum iri. Si vero casu aliquo milites illi Svetici a Russis captivi abducentur, polliceor supracommemoratos milites reversuros, aut loco singuli ipsorum binos captivos Svecos ex Russia me in Sveciam restituturum. Hoc ego propria manu confirmo.

Datum in Navi Wolgast К[нязь] А Хи^{л}ковъ
die 1.ma [prima] Novembris A. 1710.[59]

Av denna revers framgår att den ursprungliga svenska vaktstyrkan vid *Harcala* bestod av sex gemena soldater och en korpral. Man förstår att det hela äger rum i ett område där det finns en konstant fara för att dessa svenskar skulle kunna angripas av ryska soldater, men i förekommande fall skulle Chilkov se till att det dubbla antalet svenska fångar skulle friges. Den svenska styrkan angreps visserligen inte av ryska soldater, men efter bara några dagar, 4 november, anlände en rysk armélöjtnant till fots med sex man till *Harkala* för att bevaka ”Residenternes saker”, som vi får reda på ur ett brev av kommendörkapten Palmgren: ”[...] i förrgårs om afton ankom en Rysk Landh *Lieutnant* medh 6 man till *Harkala*, derest *Residenternes* saker ligga, den samma att bewaka, warandes wåra Soldater derifrån aflöste […] Men som dhe eij kunnat roo op; altså har dhe lagdt i landh och har således medh desse 6 man gådt landwägs hijtåth.”[60]

Palmgren hade mycket bekymmer med residenterna och deras saker, som framgår av en hel rad brev han skrev till Wattrang under dessa novemberdagar, när han egentligen hade tänkt segla söderut till eskaderns huvudstyrka och tillsammans med denna åka hemåt: maten är slut, riggen är sliten, hans tomma mattunnor står på Björkö, och det finns ingen lots på skeppen som ligger vid Biskopsön (där han själv befinner sig), bara på *Wolgast*. Huvudstyrkan kommer snart att lämna Björköarna, medan han anmodas att invänta en rysk skuta som ska hämta Chilkovs saker. Residenterna och deras ägodelar, som ingen riktigt vet vad man ska göra med när det nu ändå inte blir någon utväxling, ser Palmgren snarast som ett straff från ovan: ”Jag kan intet annat see, än att denne *galliorten* är oß påkommen för syndernes skull, dy härigenom går både den liusa månen som ock goda winden för oß sin Koos.”[61] Hans möjligheter att ta sig till eskaderns huvudstyrka och segla hem tillsammans med Wattrang och de andra skeppen minskar från dag till dag, medan Chilkov vägrar sätta sin fot på den pestdrabbade gallioten (för att föras till Finland), hur mycket man än försöker övertala

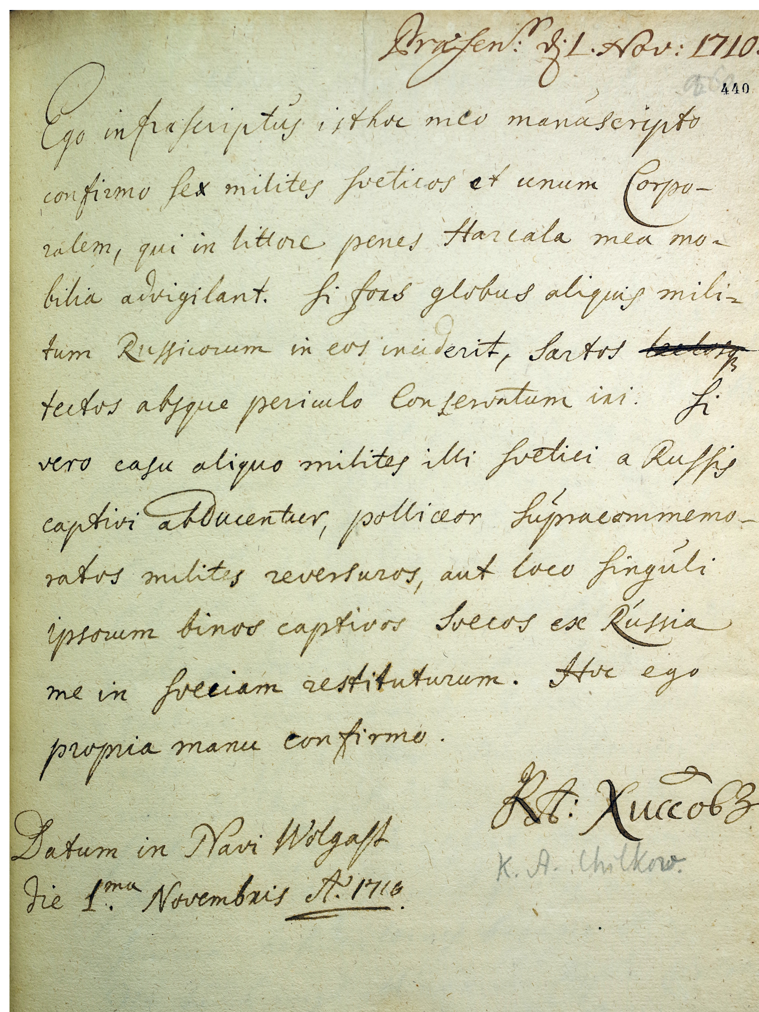
---

[59] UUB, Nordin 208, fol. 440. ”Jag, undertecknad, bekräftar med denna min handskrift att de sex svenska soldaterna och den korpral som bevakar mitt lösöre [som finns] vid kusten nära Harcala ska skyddas och förbli välbehållna utan att utsättas för någon fara, ifall en skara av ryska soldater skulle stöta på dem. Om dessa svenska soldater däremot händelsevis blir tillfångatagna av ryssarna, lovar jag att de ovannämnda soldaterna kommer att lämnas tillbaka, eller också ska jag i stället för var och en av dem återlämna två tillfångatagna svenskar från Ryssland till Sverige. Detta bekräftar jag egenhändigt. Skrivet på skeppet Wolgast den 1 november 1710.” (Författarna tackar Arsenii Vetushko-Kalevich för hans hjälp med översättningen.)

[60] UUB, Nordin 208, Palmgren till Wattrang, 6 november1710 (osignerat blad efter fol. 451).

[61] UUB, Nordin 208, Palmgren till Wattrang, 31 oktober 1710 (fol. 431). Andra relevanta brev är från 26 oktober 1710 (fol. 425r–426r), 30 oktober (fol. 429), 31 oktober 1710 (fol. 436–437), 29 oktober 1710 (fol. 427–428), 3 november 1710 (fol. 441).

honom, och ur hans brev till Carl Nieroth från Sarvlax gård (16 januari 1711) förstår vi att han faktiskt var kvar på fregatten *Wolgast* i sammanlagt sex veckor: ”[…] wij blefwo qwar på *Fregatten Wollgast* wid Biskopzön i tre weckors tidh, och foro så till *arméen*, men för mootwäder skuld, sedan wij wore komne 4 mijl ifrån Biskopzön, till en ort *Urpal* ben:[t], blefwo wij der liggiandes ännu 3 weckor, hwarifrån jag efter min begäran blef hämtat till dhe *troupper* som *commenderades* af H:[r] *General Majoren Liwen*, och oppehåller mig nu på en ort benämd *Sarwilax*.”[62] (Med *Urpal* menas Urpala, eller Urpalajoki, ca 21 km i nordvästlig riktning från Biskopsön; se närmare Maier och Jansson 2020: 70–71.) Förmodligen hämtades Chilkov med en slup och fördes iland från Urpalajoki till herrgården Sarvlax, som är belägen mellan Pernå/Pernaja och Lovisa.

Praesent: d. 1. Nov: 1710.

440

Ego infrascriptus isthoc meo manuscripto confirmo sex milites Sveticos et unum Corporalem, qui in littore penes Harcala mea mobilia advigilant. Si fors globus aliquis militum Russicorum in eos inciderit, Sartos ~~[illegible]~~ tectos absque periculo Conservatum iri. Si vero casu aliquo milites illi Svetici a Russis captivi abducentur, polliceor supracommemoratos milites reversuros, aut loco singuli ipsorum binos captivos Svecos ex Russia me in Sveciam restituturum. Hoc ego propria manu confirmo.

Кн: Хилковъ

K. A. Chilkov

Datum in Navi Wolgast
Die 1ma Novembris A: 1710.

Bild 6: Chilkovs andra förpliktelse, på latin (UUB, Nordin 208, fol. 440).

Ingen utväxling av Chilkov ägde rum, varken hösten 1710 eller senare, fastän diskussioner och förhandlingar pågick ett bra tag till.[63] För ögonblicket var Chilkovs

[62] Chilkov till Nieroth, 16 januari 1711 (RA, A0070143_00189).

[63] Enligt Šebaldina (2005: 121) förekom det fall av fångutväxling ända till 1721, men antalet minskade mot slutet.

utväxling inte helt inställd, utan snarare uppskjuten på obestämd tid. Därför (och möjligtvis också på grund av pesten) fördes han inte genast tillbaka till Stockholm, utan han kom att även tillbringa ett knappt halvår i Finland (och några månader i Umeå): drygt två månader på herrgården [Stor-]Sarvlax (i Östnyland),[64] sedan fyra månader på Villnäs herrgård nära Åbo. Den exakta ankomsttiden till Sarvlax framgår inte ur Chilkovs brev, men det borde ha varit ungefär i mitten på december 1710 – sex veckor efter ankomsten till Björköarna (25 oktober), enligt Chilkovs uppgifter. Det sista brevet från eskadern som omnämner Chilkov – närmare bestämt hans kammartjänare – är skrivet av Johan Vilhelm Douglies, befälhavare på *Wolgast*, den 10 november 1710 (men det är fråga om en *tidigare* händelse).[65] Ur samma brev får vi också reda på att ”Herr *Capitain Pallmgreen*” då hade seglat iväg (förmodligen till eskaderns huvudstyrka vid Björkö eller någon annan överenskommen rendezvouspunkt).

Att Chilkov var kvar vid Björkösund åtminstone till och med 12 november framgår ur ett brev, riktat till Viborgs kommendant, Grigorij Černyšev, och daterat 14 november 1710. Brevskrivarna var två av de ryska krigsfångarna (båda underofficerare) som hade fraktats till eskadern på samma galliot som ”residenterna”. De berättar att hälften av de ursprungligen tvåhundra krigsfångarna vid det laget hade dött, mest meniga soldater, men även tre officerare. Allt detta hade meddelats Chilkov den 12 november. Chilkov hade då bett dem att omedelbart skriva till St. Petersburg när de har kommit två mil utanför Kronslott (dvs. ön Retusaari). Chilkov hade även skickat brev till kanslern G. I. Golovkin med dem. Underofficerarna fortsätter sin berättelse: ”Men den svenske generalen på flottan[66] tillät oss inte att komma i närheten av Kronslott, utan gav order om att vi skulle sättas iland från skutan mittemot Björköarna, vid de öde byarna Artela och Kortelja, och utan order från hans majestät tsaren vågar vi inte lämna denna plats.” (Vi har inte kunnat lokalisera några byar som heter *Artela* eller *Kortelja* och antar att det mycket väl kan röra sig om Härkälä igen; åtminstone bör platsen där de överlevande ryska krigsfångarna sattes iland omkring 12 november ligga mycket nära Härkälä.) De vädjar till Černyšev att han skickar mat så att de slipper svälta ihjäl eftersom provianten de haft med sig från Stockholm för länge sedan tagit slut. De undrar också vart de ska ta vägen och vad de förväntas göra med Chilkovs tillhörigheter – i synnerhet omnämns två vagnar och en släde – och general

---

[64] Om [Stor]Sarvlax se http://www.kulturmiljo.fi/read/asp/rsv_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=118 (hämtad 2020-04-06).
[65] Denna dag skriver Douglies till Wattrang bland annat om en bonde som kom från fastlandet, ”dherest Hr. *residentens Chilkofs* Saaker upsatte äro”, tillsammans med en av residentens drängar. Bonden berättade att ”Han medh Hr. *Residentens Chilikofs* Cammar tiänare warit i *Wiborg*” (UUB, Nordin 208, 1710 fol. 460–461). Residenterna omnämns också i Douglies brev till Wattrang skrivet några dagar tidigare, den 6 november (ibid., fol. 454), så de befann sig på hans skepp *Wolgast* under hela denna tid.
[66] Brevskrivarna måste ha syftat på viceamiral Wattrang.

Vejdes två lådor. Enligt deras brev hade pesten under tiden börjat släppa taget, men vinterkylan var i antågande.

Ur svaret från Viborg (som finns på samma blad som kopian på underofficerarnas brev) framgår det dock att kommendanten hade fått stränga order om att inte släppa in några personer på grund av epidemin. Med andra ord var man i Viborg allt annat än intresserad av att ta emot några potentiellt pestsmittade fångar eller persedlar – i svaret från Viborg förbjöds de överlevande fångarna till och med vid hot om dödsstraff att skicka ytterligare ett brev med bud till Viborg![67]

De ryska underofficerarnas brev utgör en viktig pusselbit i vår berättelse, dels för att vi här har ett bevis på att Chilkovs ägodelar – antingen alla eller kanske bara de mest skrymmande föremålen – samt Vejdes två lådor fortfarande fanns kvar på halvön Kiperort den 14 november, även om eventuellt en del av residentens lösöre under tiden hade lastats ombord på gallioten eller skeppet *Wolgast*. Samtidigt förklarar svaret de förtvivlade brevskrivarna fick från Viborg varför man där var så ovillig att skicka en skuta som skulle hämta Chilkovs "mobilia".

Uppgifterna i de ryska underofficerarnas brev bekräftas av befälhavaren på *Wolgast*, Johan Wilhelm Douglies, i ett tillägg till det redan citerade brevet av 10 november: nästa dag, den 11 november "affton kl. 7", rapporterar Douglies till Wattrang:

> I gåår war iag till siöös 2½ ml:, men måste wända om emedan winden sprang *Contrair*; Länder även [[68]] Wälborne H[r]. *vice Ammiralen* min Ödmiuka påminnelse om een skuta som nu i aftons kl. 4 uhr skiärs ankom medh dhe rÿske fångarne, hwilcken är så *Conditionerat* at de[n] har Pesten starkt med sig och äro 103. [st] gemehne döde, sampt 1. *Capitain*, 1 *Leutnant*, och 1 Trumpett[are] såsom och skeppare och styrmann derpå, och 2[ne] Matroser dher från rymbdhe, så att in alles af besättningen är[o] effter dheras uthsago intet mehr än 2. Båtzmän och 1. Poij[ke] qware äro, medh 107. [st]: ryssar; Wälborne H[r]: *vice Ammiralen* wille ej ogunstigt uptaga dett iag så plutter wij[s] skrifwit, detta förra skolat warit i gåår till wälb[ne] H. *vice Ammiralen* afsändt, men dhet här hindrade oß att wij gingo till siöös, […] Elliest berätta och dheße båtzmän på ankomne skutan, att dhe seglat förbij en PåstKreijare wijdh Wargskiär, elr finska Sandhambn, war på skepparen medh styrman och skall wore ödh twifwels uthan af samma smitto, Gud ware oß nådig för Christi skull […].[69]

Det är nästan häpnadsväckande hur väl Douglies uppgifter stämmer överens med de ryska underofficerarnas rapport till Viborg. Man måste uppenbarligen anta att båda redogörelserna bygger på samma källa: antalet överlevande är i stort sett identiskt (103 personer i Douglies brev, 100 i det ryska brevet) och i båda redogörelserna nämns specifikt kaptenen, löjtnanten och trumpetaren, just i denna ordning. Dessa tre är för

[67] För arkivuppgifter se not 29 (jämför också Bazarova 2017 om samma incident).
[68] Ca tre bokstäver är oläsliga på grund av den snäva bindningen.
[69] Douglies till Wattrang, 10 november 1710 (UUB, Nordin 208, fol. 460–461; tillägget finns på fol. 460v–461r).

övrigt *ryska fångar*, inte svenska undersåtar.[70] Bland de svenska offren tar Douglies upp ”skeppare och styrmann”; två matroser hade flytt.

Den sista citerade biten ur Douglies postscriptum till Wattrang – båtsmännens berättelse om ett möte de hade haft med en postkrejare – är särskilt intressant. Vi får inte reda på *när* detta möte hade ägt rum, men troligen skedde det vid öarna Vargskär och Sandhamn vid inloppet till Helsingfors på väg från Stockholm till Björkösund. Om någon ur besättningen på gallioten hade varit i kontakt med postkrejaren och ådragit sig smittan är det möjligt att man vid galliotens ankomst till Björkösund den 25 oktober ännu inte kunde upptäcka några pestsymptom.[71] Senast den 1 november var det dock definitivt klart att gallioten hade drabbats av sjukdomsutbrottet. Douglies avslutande mening ”Gud ware oß nådig för Christi skull” (efter det kommer bara hälsningsfraser, namnteckning och datum) kan tolkas som ett uttryck för rädslan att bli smittad av pesten.

Vi vet inte precis var gallioten uppehöll sig mellan 1 november, då den fortfarande låg kvar i Björkösund, och 11 november, när den kom tillbaka (inte som en överraskning, utan snarare som något man hade räknat med), men vi antar att den kanske låg för ankars en bit ifrån Björköarna, i någon sorts karantän, ända till situationen hade blivit ohållbar på grund av matbrist. Den 6 november skriver dock Palmgren till Wattrang att han och löjtnant Dahlberg[72] väntar på order om hur de skall handla. Han nämner att gallioten har tagit ombord en ”hoope flychtingar” (karelska bönder).[73]

I sin journal för den 12 november förbjöd Wattrang gallioten att komma i närheten och beordrade den att genast fortsätta till sin bestämmelseort, ”såvida däruti inga andra än frigivna ryssar lära finnas” (Hult 1915: 376). Sedan vet vi inte hur man resonerade, men det måste ha bestämts att de överlevande krigsfångarna helt sonika skulle sättas iland vid Härkälä.

Vid denna tidpunkt, 11–12 november, hade Palmgren med sitt skepp *Wrede* redan seglat iväg söderut till Björkö, medan ”residenterna” fortfarande var kvar utanför Biskopsön. Chilkov var därmed kvar på fregatten *Wolgast* ett bra tag till (på grund av dåligt väder ända till ungefär mitten på december), och som vi redan vet blev Chilkov inte ”utväxlad” förrän han hade avlidit. Allt tyder för övrigt på att general Vejde – vars utväxling mot greve Nils Stromberg faktiskt kom till stånd – också fördes till Sarvlax först, antagligen inte tillsammans med Chilkov samt följe på *Wolgast*, utan med *Prinsessan Ullrica* (eftersom en ansats att avsegla med Vejde på detta skepp är belagd,

---

[70] I det ryska brevet nämns ingenting om några avlidna svenskar, enbart ryska offer räknas upp. – Naturligtvis fanns det även andra möjligheter att få pestsmittan ombord på gallioten, till exempel genom proviantering från Wattrangs eskader eller från land; kontakt med lokalbefolkningen och flyktingar är en annan tänkbar väg.

[71] Bodil Persson (2001: 398) uppger att inkubationstiden vanligen var tre till fem dagar men kunde även vara så kort som tio timmar.

[72] Sannolikt Aegidius Dahlberg (ca 1690–1751), som utnämndes till extra ordinarie underlöjtnant 15 april 1710 (Börjesson 1942: 47). Som nyutnämnd löjtnant kan han hösten 1710 ha varit befälhavare på en av flottans lastdragare, till exempel gallioten *Profeten Jonas*.

[73] Palmgren till Wattrang, 6 november 1710 (UUB, Nordin 208, osignerat blad efter fol. 451).

från 30 oktober[74]). Även Vejde hade hela tiden befunnit sig på något av eskaderskeppen i Björkösund (antagligen på flaggskeppet *Estland*), egentligen för att utväxlas mot general Adam Ludwig Lewenhaupt, men i det avseendet blev det en ändring i sista stund och det blev Stromberg i stället.[75]

5. Chilkovs tid i Finland

Från tiden på Sarvlax herrgård finns ett Chilkov-brev bevarat: den redan nämnda skrivelsen till greve Nieroth (16 januari 1711), en på många punkter förvånansvärt detaljerad beskrivning av händelserna i Björkösund.[76] Den bekräftar och kompletterar i viss mån det händelseförlopp som vi i huvudsak redan hade rekonstruerat innan vi hittade detta brev (utifrån kommendörkapten Palmgrens och andras skrivelser till viceamiral Wattrang). På vägen från Sarvlax till Villnäs passerade Chilkov Åbo, där han också hann skriva minst ett brev.[77] Ur båda breven framgår att Chilkov ännu inte hade förlorat hoppet om att bli utväxlad.

Från tiden på Villnäs herrgård finns sju Chilkov-skrivelser bevarade, daterade mellan 18 februari och 25 maj 1711, varav fyra är på ryska (och utgivna), en på latin och två i svensk översättning (de tre sistnämnda är inte utgivna). Två av de ryskspråkiga skrivelserna är adresserade till Gavrila Ivanovič Golovkin, som hade avlöst Fedor Golovin som ”premiärminister”. I det längsta brevet (till Golovkin, 15 mars

[74] Jämför Palmgrens P.S. i brevet till Wattrang, 30 oktober 1710: ”I natt medh den lilla O:S:O [ost-sydost] kooren gick kräyaren *princess Ullrica* medh *general Weide* till segels, men måste åter gå tilbaka till ankars ig[e]n efter windh sprang till N.W.t.N” (fol. 429v). Den 30 oktober förhindrades alltså avseglingen på grund av motvind. (Vi vet inte exakt vilken dag Vejde faktiskt fördes till Sarvlax, men antar att resan även denna gång skedde med samma fartyg.) – Om Vejde se även not 36 och 75.

[75] Vi kan här inte fördjupa oss i några detaljer, men enligt Just Juel (1893: 286) motsatte sig tsar Peter en utväxling av Lewenhaupt på grund av dennes militära skicklighet. Om den plötsliga ändringen angående Lewenhaupts utväxling blev allmänheten informerad genom den periodiska pressen: ”Stockholm den 1 Novembris [...] Generalen Gref Leyonhufwud är fuller för några månader sedan i Rattusari ankommen men blifwer der uppehållen/ för hwad orsak skull wet man inte. Deremot är Gen. Weide qwar hos Vice-Ammiralen Wattrang/ hwilken med sin underhafwande Flotta ligger ännu qwar wid Biörckö/ och hafwer på fienden ett wakande öga” (*Stockholmske PostTidender*, 1 november 1710). Samma tidning rapporterar i slutet på månaden (29 november) om Strombergs ankomst till Älvsnabben i Stockholms skärgård: ”Den 16 sidstl. anlände lyckeligen Cron-Fregatten Falcken til Elfsnabben med Hans Excell. Kongl. Rådet och General Gouverneuren Graf Strömberg/ sedan Hans Excell. i 3 weckor hafwer för stadig motwind måst utstå en swår resa från Flottan wid Biörcköö.” – Enligt Chilkov avreste Vejde från Sarvlax 6 januari 1711 (*Ėpistoljarnoe nasledie* 2015: 229). Just Juel skriver i sin dagbok (27 januari 1711): ”Ankom her til Petersburg General Weyde […]” (Juel 1893: 326).

[76] RA, A0070143_00189. Chilkovs detaljerade beskrivning av händelserna i Björkösund i detta brev till Nieroth (16 januari 1711) har sin förklaring i att Chilkov dagen innan blev ombedd av Nieroth att skicka ”en memorial” till honom (Chilkov till Golovkin, tidigast oktober 1711; *Ėpistoljarnoe nasledie* 2015: 229). – Angående greve Carl Nieroth (1650–1712), befälhavare över den finska armén sedan Viborgs fall, se Asker 1989.

[77] ”Extract utur Ryske Residentens Chilkoffs bref dat. Åbo d. 11 Febr. 1711” (RA, A0070143_00192; adressaten nämns inte). Vi har inte hittat något ryskt original, och det är tydligt att det rör sig om en kort sammanfattning av ett längre brev.

1711) skriver Chilkov att han anlände till Villnäs från Sarvlax 14 februari.[78] Han verkar ha trivts mycket bättre på Sarvlax, och han har en teori om varför han inte fick stanna där: Carl Nieroth, befälhavare i Finland, ”stod med alla sina trupper inte långt från mig, och han trodde att jag skulle ta reda på allt som händer med hans armé. Huset där vi nu sitter står så att det är skog och vatten runtom, och det finns få människor, inte bara förnäma utan även bönder, och vi är mycket hungriga. Det är inte bara svårt att få reda på något, utan det är också svårt att skaffa mat”. I sitt brev till Kungliga rådet (25 mars) ger Chilkov bland annat en redogörelse för den misslyckade missionen till Björköarna. Vi återger det i sin helhet, eftersom det inte tidigare har publicerats, och då det ger en utmärkt sammanfattning av händelserna under det senaste halvåret och situationen i mars 1711 (det finns dock överlappningar med brevet till Nieroth från Sarvlax, 16 januari 1711):

Hans Kongl. Maijtz: Högtbetrodde Herrar
Rådz och Grefl. *Excellentier*

> Att iag med mine ansökningar Eders grefl. *Excell:tier* så ofta förtretelig faller, derutinnan haar iag till min *exculpation* att anföra mine egna angelägenheter, hwilka mig dertill drifwa. Hwarföre iag och eij kan underlåta detta att föredraga. Ifölljе af Eders *Excell:tiers* tillåtelse är iag förledit åhr på en *Galliott* förd till flåttan widh Biörckö, med förmodan, att dersammastädes, såsom warandes stadder något närmare till Pettersburg, om dhe å Tzariske Maijstz: sida giorde *pr[ae]tensioners* förnöijelse sampt den *Wiborg*ske *Guarnisonens* och min befrielse medh Hans Maijstz: *Ministrer correspondera* kunna. Men såsom iag af *vice Admiralen Wattrang* på flåttan eij uptagen blef, och *correspondencen* icke allenast på Biörckön, uthan och mädan iag war widh *fin*ske *armeen*, af gref *Niroth* mig eij efterlåt[en] war; så kunde iag intet så kraftigt derpå arbeta, utan skickade allenast min dräng ifrån Biörckö till Pettersburg att han muntel: måtte giöra sin flijt och *Supplicera* der om, på denne sin *Supplique* bekom han *resolution* att om icke Eders *Excellentier* efter Hans Tzariske Maijstz: *präten-sioner* giöre alle *puncter* ett nöije och den, Kiöpmännerne afhände, egendomen igen-lefwerera, eller och skriftel: medh egne händers underskrifwande uthlåfwa widh fredz slutet sådant att ersättia, så blif:r *Wiborg*ske *Guarnisonen* eij befriat och som denne saken icke nått sin fullbordan, emedan Eder eij behagar det samma att efterkomma, utan således der med dröijes, och iag utan all orsak här lida måste, blifwandes släpat ifrån den ena orten till den andra, så att intet besmittat ställe i dhe *fin*ska pörten[79] öfrigit är, hwarest iag eij warit uthan någons nytta deraf. Hwarföre iag ödmiukel. anhåller att Eders Grefl: *Excell:tier* behagade befria mig medelst utwäxling emot H.r öfwerste *Fritz Wachtmeister*, hwarom när iag får Eders *Excellentiers* samptycke och swahr, så skall iag utan drögzmåhl skrifwa till Rybland och *Supplicera* att han måtte föras till gräntzen, och således jämte *KniperCrona* emot mig utbytas. Hwilket ehuruwäl det mig eij ålegat, emedan min wederlijke allaredan länge warit här, och *Wachtmeisters Charge* efter den Swänske *rangen* är högre än *Residenternes* doch will iag der till mig begifwa till att *preservera* min hälsa förr sådane farligheter, emedan

---

[78] *Ėpistoljarnoe nasledie* 2015: 219–223. I detta brev nämner han inte att han på vägen även hade tillbringat några dagar i Åbo, men han tar upp det i ett senare brev (ibid.: 234).

[79] Ett *pörte* är en enkel stuga.

elliest iag såwäl som framledne *Princen af Melite*, i grafwen förfalla måste, der doch Swerjes *Crona* hwarcken *pro*fijt eller beröm hoos dhe fremmande deraf hafwer att man en äländig menniska, utan orsak samt hwarjehanda deß feelachtigheet eller förtreteligheet till dödz beswärar. Sidst beder iag och att iag intet mehra så länge i Swerje omkring föras måtte, till deß Eders grefl. *Excellentiers Resolution* till mig hijt sändes, hwilken iag med all erkiänsla afwachtar.

Hans Tzariske Maijtz
min allernådigste herres
näre *Stolnick* och *Resident*

Willnäs
d 25 Martij 1711

Knes A. Chilkoff[80]

Det råder inga tvivel om att ”drängen” som hade skickats från Björköarna till Petersburg var Aleksej Mankiev. Även om han inte nämns vid namn har vi hans brev därifrån, daterat 29 december 1710. Enligt Chilkov hade hela den besvärliga resan till Björkösund varit meningslös genom att tsar Peters villkor för en utväxling inte var uppfyllda (till exempel hade de anhållna ryska handelsmännen inte släppts), och han ansåg att han därför dittills helt förgäves hade förts till alla möjliga pestsmittade platser i Finland. Helt nytt i samband med fångutväxlingen är att Chilkov nu föreslår att Ryssland friger ytterligare en person i utbyte mot honom (förutom Knipercrona resp. hans familj), nämligen överste Fritz Wachtmeister, som står högre i rang än residenterna – bara han fortsättningsvis slipper flyttas runt ända tills han ”i grafwen förfalla måste”, i likhet med Aleksandr Bagrationi (som hade dött i Piteå 2/3 februari[81]).

Den 17 februari kom även generalerna Trubeckoj och Golovin till Villnäs efter en resa runt Bottenviken, medförande Bagrationis döda kropp. De tre generalerna skulle utväxlas mot Carl Piper och Carl Gustaf Rehnskiöld, som tagits tillfånga i Perevoločna, men efter Bagrationis död var chanserna inte lysande för den här utväxlingen heller (och ännu sämre skulle de bli efter Dolgorukijs flykt några månader senare). Chilkov tackar i samma brev till Golovkin (15 mars 1711) för att denne har skickat en innestående lön med Mankiev – på det viset får vi nu reda på att Mankiev verkligen hade kommit tillbaka från Petersburg.

Återresan från Finland till Stockholm gick via Vasa, dit Chilkov kom den 22 maj tillsammans med generalerna Trubeckoj och Golovin, alla med följen (sammanlagt 29 personer). Så skriver han till Golovkin: ”Vi blev vänligt bemötta av landshövdingen och av hela staden; det hade inte varit möjligt med ett bättre mottagande. Vi och våra män gick vart vi ville utan bevakning” (*Ėpistoljarnoe nasledie* 2015: 230). ”Den 29 [maj] skickade de oss över havet [från Vasa] till Umeå i åtta små båtar utan tak” (detta

[80] RA, A0070143_00196–197.
[81] Chilkov till Golovkin, 15 mars 1711 (utgivet i *Ėpistoljarnoe nasledie* 2015: 219–223, här s. 220).

skedde under bevakning av en löjtnant och åtta soldater[82]). Enligt Chilkov kom de fram till Umeå 2 juni (ibid.), vilket motsvarar landshövding Otto Wilhelm Löwens uppgift i en rapport till Kungl. Maj:t. om ryssarnas ankomst den 3 juni.[83] Vi har inga detaljerade uppgifter om varför resan från Vasa till Umeå tog så lång tid. Persontransporten över Kvarken skedde normalt från Björkö på den österbottniska sidan (ca 40 km nordväst om Vasa) till Holmön på den västerbottniska sidan; avståndet mellan Björkö och Holmön var 70 km (Juslin 1991: 66).[84] Det är i första hand denna del av resan som måste ha ägt rum i de ”öppna båtarna”, och just denna etapp kunde sannolikt genomföras under en dag. Vi antar att de tjugo nio ryssarna fördelades så jämnt som möjligt på åtta postrotebåtar och att det dessutom fanns en soldat i varje båt. Från Holmön fortsatte man sedan uppför Umeälven till Umeå (20 km). Resenärerna kan dock ha varit tvungna att övernatta på Björkö, och eventuellt kan man ha behövt invänta lämpligt väder inför överfarten till Västerbotten, något som skulle kunna förklara att hela resan från Vasa till Umeå kunde ta 4–5 dagar.

Västerbottens landshövding Löwen berättar att både de ryska krigsfångarna och den österbottniska besättningen vid mottagandet var onyktra och uppträdde hotfullt. Pokulerandet hade troligen ägt rum efter ankomsten till Umeå, medan man väntade på att bli mottagna. Löwen förargar sig över att ryssarna var beväpnade med såväl värjor som skjutvapen. Han noterar också att både bevakning och postrotebönder med ”deße Ryßar Familiariserat hadde heelt förtroligt sig embrasserandes wid afskiedztagande utj Uhmeå, alla full besupne och blindfulla”. [85]

6. De sista etapperna: Umeå, Stockholm, Västerås, Visingsö

Chilkov vantrivdes kolossalt i Umeå. De övriga ryssarna lämnade Umeå den 22 augusti för fortsatt resa till Stockholm, medan Chilkov tvingades stanna kvar till oktober. I ett brev till Rådet (3 oktober 1711) kallar han stället för ”en sådan farlig och tarflig ort hwarest man intet annat än döden haar att förwänta.”[86] Brevet fortsätter med försörjningsläget i Umeå: han kan inte få tag på ved för att laga mat, och även om han betalar det tredubbla priset så får han inte tag på ”nööt, foglar och annat till mitt

---

[82] RA, Landshövdingens i Västerbottens län skrivelser till Kungl. Maj:t, vol. 3, 1691–1713, Löwens brev till Kungl. Maj:t från 16 juni 1710. (Landshövding Löwens brev var för tillfället oåtkomliga för oss, men Lars-Gunnar Olsson ställde vänligen kopior av de relevanta breven till vårt förfogande.)
[83] Ibid., Löwen till Rådet, 8 juni 1711. – Angående skillnaden mellan den ryska och den svenska kalendern vid denna tid se not 10.
[84] Förbindelsen mellan Öster- och Västerbotten – i synnerhet vintertid, över isen – har en lång tradition. Den markeras till exempel på Olaus Magnus *Carta Marina* (från år 1539; se bilden under bokstaven ”A”), och Gustav II Adolf åkte vintern 1626 över Kvarken, från Björkö till Umeå, på hemvägen från polenkriget (Juslin 1991: 62, 71).
[85] Löwen till Rådet, 16 juni 1711 (se not 82; se även Olsson 2009: 45–46).
[86] RA, A0070143_00203–204.

underhåll tiänligit […] jag haar hwarken något att koka, eij heller hwar med jag kan koka, hwaraf skier att jag månge dagar nödgas wara till freds med bara watten och bröd"; om han inte kan skickas "ända fram till gräntzen [till Ryssland]" så ber han att rådet "behagade förlossa mig ifrån en sådan ort och bedröfwelse", och han begär att i så fall åtminstone få komma till Stockholm (ibid.).

Innan Chilkovs brev hade nått mottagarna, den 4 oktober, medgav Rådet att han fick resa till Stockholm (Olsson 2009: 48). Han anträdde resan den 13 oktober och var framme den 28 (*Ėpistoljarnoe nasledie* 2015: 231). Under några år får Chilkov vara i Sveriges huvudstad, hans favoritplats i Sverige, sedan blir det förvisningar till landsorten igen, först till Västerås (hans första bevarade brev därifrån är daterat 16 juli 1713). Det är nu, i Västerås, som Chilkov eller Mankiev – eller båda tillsammans – författar historieverket *Jadro rossijskoj istorii*. Det verkar orimligt att anta att Chilkov var ensam författare, i synnerhet med tanke på att han uppenbarligen hade mycket stora problem med sin hälsa. I ett brev till Golovkin (Västerås, 16 juli 1713) skriver han att "på grund av sorg och sjukdom är jag nätt och jämnt vid liv" (ibid.: 267). Vännen Johan Gabriel Sparwenfeld var nu pensionerad och fanns på lagom kort avstånd – mestadels på fädernegården Åbylund utanför Västerås – så att han lätt kunde låna ut sina ryska handskrifter till de nybakade historiograferna. Fastän det har påståtts att huvudsakligen svenskspråkiga källor användes till "Den ryska historiens kärna" så var de viktigaste källorna tveklöst några av Sparwenfelds ryskspråkiga handskrifter, vilka nu förvaras på stadsbiblioteket i Västerås.[87] Historieverket avslutades den 15 april 1715 i Västerås, som framgår ur flera bevarade handskrifter. Enligt en anteckning i en lista över Chilkovs tillhörigheter (som Mankiev sammanställde i december 1719 i Petersburg) har vissa föremål "lämnats i Västerås till Anisim Isakov den 15 februari 1716" (ibid.: 311). Nu var det alltså slut på tiden i Västerås och dags för nästa etapp, den sista i Chilkovs liv, på Visingsö: han avled på Visingsborg den 7/8 november 1716 (Almquist 1942: 54; Šebaldina 2014: 129). Hans kropp fördes tillbaka till Ryssland knappt två år senare, i augusti 1718, när den efterlängtade "utväxlingen" äntligen ägde rum (Jorikson 2009: 178; Šebaldina 2014: 129–130).

7. Avslutning

Försökte furst Chilkov att fly under sin långa svenska fångenskap? Det är dokumenterat att han inte sparade på vare sig tid, energi eller bläck i sin kamp för att bli utväxlad. Att han skulle ha gjort något konkret flyktförsök har vi däremot inte kunnat belägga. Almquist (1942: 117) konstaterar också att Chilkov "under hela sin fången-

[87] För vår mycket kortfattade redogörelse av källor som faktiskt kan ha använts till *Jadro rossijskoj istorii* se Jansson & Maier 2018: 32, not 5; angående Sparwenfelds vistelseort efter pensioneringen Birgegård 2009: 201.

skap veterligen aldrig försökte att rymma”. Däremot skulle det ju vara förvånansvärt om han aldrig hade haft några *tankar* på att fly. Det skulle möjligtvis ha kunnat ligga en sådan idé bakom hans begäran att bli skickad till Petersburg för att förhandla med tsaren under hösten 1710 – naturligtvis kan han då ha lekt med tanken att eventuellt ignorera det avgivna hedersordet och stanna kvar i Ryssland. Han skulle i så fall inte ha varit den förste som gjort så under detta krig – det förekom flera gånger på bägge sidor att de som sändes hem ”på parole” inte kom tillbaka. Enligt Almquist (1942: 132) bad Chilkov även en gång i ett brev från hösten 1705 till sina bröder att fråga tsaren vad han ansåg ifall Chilkov någon gång skulle fly; han skulle inte göra det utan tsarens godkännande. Tyvärr har Almquist ingen hänvisning till brevet (som antagligen ligger oupptäckt någonstans på Riksarkivet). Närmare än så har vi inte kunnat komma något flyktförsök.

Referenser

Almquist, Helge. 1942. ”Ryska fångar i Sverige och svenska i Ryssland 1700–1709. 1.: Ryssarna i Sverige.” *Karolinska förbundets årsbok*. Stockholm: Karolinska förbundet, 38–191.

Andrejeva, Jekaterina. 2009. Svenskarna som byggde den ryska huvudstaden. L. Jonson, & T. Torstendahl Salytjeva (red.) *Poltava: krigsfångar och kulturutbyte*. Stockholm: Atlantis, 125–138.

Asker, Björn. 1989. Carl Nieroth. I: G. Nilzén (red.) *Svenskt biografiskt lexikon*. Bd 26: Munck af Rosenschöld – Nilsson. Stockholm: Norstedt. 630–632.

Bazarova 2017: Базарова, Татьяна Анатольевна. ”«Долгая дорога домой»: возвращение русских военнопленных в 1710 г.” *Санкт-Петербург и страны Северной Европы: Материалы Восемнадцатой ежегодной международной научной конференции*. Санкт-Петербург: Издательство Русской Христианской гуманитарной академии, 66–72.

Berg, Lars O. 1970. ”Karolinsk flotta. Studier och tabeller”. *Forum Navale* nr 25: 3–85.

Berg, Otto (red.). 1997. *Carl Pipers och Carl Gustaf Rehnschiölds mottagna brev 1709–1713.* Stockholm: Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia (Kungl. Samfundets handlingar, nr 20).

Birgegård, Ulla. 2009. Några högt uppsatta ryska fångar i Sverige. L. Jonson, & T. Torstendahl Salytjeva (red.) *Poltava: krigsfångar och kulturutbyte*. Stockholm: Atlantis, 183–202.

Blomqvist, Olof. 2017. ”Krigsfångarna i Sverige.” *Populär Historia* (nr. 6). 38–45. https://popularhistoria.se/sveriges-historia/1700-talet/karl-xii-s-ryska-krigsfangar (2020-04-02).

Börjesson, Hjalmar. 1942. *Biografiska anteckningar om örlogsflottans officerare 1700–1799*. Stockholm: Generalstabens Litografiska Anstalts Förlag.

Droste, Heiko & Maier, Ingrid. 2018. ”Christoff Koch (1637–1711): Sweden’s Man in Moscow.” S. Gøril Brandtzæg, P. Goring & Ch. Watson (eds) *Travelling*

Chronicles: News and Newspapers from the Early Modern Period to the Eighteenth Century. Leiden: Brill, 119–139.

Elgenstierna, Gustaf. 1928. ”Adliga ätten Knipercrona, nr 1422.” *Den introducerade svenska adelns ättartavlor* med tillägg och rättelser. Vol. 4. Stockholm: Norstedt. 199–200.

Englund, Peter. 2018 [1988]. *Poltava. Berättelsen om en armés undergång*. Stockholm: Natur & Kultur.

Ėpistoljarnoe nasledie 2015. *Эпистолярное наследие русского резидента в Швеции А. Я. Хилкова 1676–1717: К истории Северной войны. Сборник документов.* Сост. С. Р. Долгова, Г. Р. Якушкин. Москва – Санкт-Петербург: Альянс-Архео.

Historiska handlingar. Stockholm: Kungliga Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia. Del 5, 1866; del 7, 1870.

Holmberg, Ernst. 1917. ”Sjöexpeditionen till finska farvatten 1710.” *Tidskrift i Sjöväsendet* (årg. 80). 422–427.

Hult, Olof Torgny. 1915. ”Några anteckningar om pesten i Blekinge och örlogsflottan 1710–1711”. *Tidskrift i sjöväsendet* (årg. 78). 371–393.

Jansson, Olena & Maier, Ingrid. 2018. ”«Ruriks stamträd» – en av de ryska skatterna på Carolina Rediviva.” *Slovo: Journal of Slavic Languages, Literatures and Cultures*, vol. 59. 7–39.

Jorikson, Håkan. 2009. Ryska krigsfångar på Visingsö. L. Jonson, & T. Torstendahl Salytjeva (red.) *Poltava: krigsfångar och kulturutbyte*. Stockholm: Atlantis, 163–181.

Juel, Just. 1893. *En rejse til Rusland under Tsar Peter: Dagbogoptegnelser af viceadmiral Just Juel, dansk gesandt i Rusland 1709–1711*. København: Gyldendalske boghandels forlag.

Juslin, Åsa. 1991. ”Från budkavle till hållskjuts”. P. Björkas, P. Stenvall (red.) *Wi hafva klämmit Quarken. Om postrodden förr och nu.* [Björköby]: [Björkö ungdomsförening], 57–85.

Kozlov 2011: Козлов, Сергей Александрович. *Русские пленные Великой Северной войны 1700–1721*. Санкт-Петербург: ”Историческая иллюстрация”.

Lindestolpe, Johan. 1711. *Johan Linders Tanckar och anmärckningar öfwer desze tijders pestilentia.* Stockholm: J. H. Werner.

Maier, Ingrid & Jansson, Olena. 2020. ”Två okända brev av ryske residenten Andrej Chilkov under det Stora nordiska kriget.” R. Blokland, & R.-L. Valijärvi (red.) *Där Östersjön är Västersjön – Seal, kus Läänemeri on Idameri: Festskrift till Virve och Raimo Raag – Pühendusteos Virve ja Raimo Raagile.* Uppsala: Uppsala universitet, 61–73.

Midy, Isabelle. 2010. *Nominal morphology in Russian correspondence 1700–1715*. Part two. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.

Munthe, Arnold. 1925. *Karl XII och den ryska sjömakten*. Andra delen. Stockholm: Ivar Häggströms boktryckeri & bokförlag A.B.

Nordberg, Jöran Andersson. 1740. *Konung Carl XII:tes Historia.* Del 1–2. Stockholm: Peter Momma resp. Peter Jöransson Nyström.

Norman, Hans. 2020. *Sjöfärder i Österled. En resa i historien*. [Stockholm:] Balkong förlag.

Olsson, Lars-Gunnar. 2009. ”Landshövding Löwen får bryderi: storpolitiska ryska fångar i Umeå 1710–11”. *Oknytt*. 40–51.

Persson, Bodil. 2001. *Pestens gåta. Farsoter i det tidiga 1700-talets Skåne*. Stockholm: Historiska institutionen vid Lunds universitet.

Pis'ma i bumagi 1956. *Письма и бумаги императора Петра Великого.* Т. 10 (январь–декабрь 1710 года).

Pipers dagbok 1906. *Grefve Carl Pipers dagbok hållen under hans fångenskap i Ryssland 1709–1714.* Kungliga Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia / utgifven ... genom Ernst Carlson. Stockholm: [Nord. bokh.]. (Historiska handlingar, del 21:1).

Reuter, Mikael. 2000. ”Primorsk eller Björkö?” *Hufvudstadsbladet*, 15 nov. 2000 https://www.sprakinstitutet.fi/sv/publikationer/sprakspalter/reuters_rutor_1986_2013/2000/primorsk_eller_bjorko (2020-04-02).

Šebaldina 2005: Шебалдина, Галина Викторовна. *Шведские военнопленные в Сибири: первая четверть века*. Москва: РГГУ.

Šebaldina 2014: Шебалдина, Галина Викторовна. *Заложники Петра I и Карла XII. Повседневный быт пленных во время Северной войны*. Москва: Ломоносовъ.

Sjebaldina, Galina. 2016. ”Svenska krigsfångar i Ryssland. Del 1: 1700–1709.” *Sverigekontakt* nr 3 (mars 2016), 20–24.

Tallerud, Berndt. 2010. ”Pesten i Sverige 1710–13 påminde om digerdöden.” *Läkartidningen* 109, nr 13–14, 929–932.

Ullgren, Peter. 2008. *Det stora nordiska kriget 1700–1721. En berättelse om stormakten Sveriges fall.* Stockholm: Peter Ullgren och Prisma.

Uppsala universitets matrikel 1919. Band 2: 1700–1750. Uppsala: A.–B. Akademiska bokhandeln.

Ustrjalov 1863: Устрялов, Николай Герасимович. *История царствования Петра Великого*. Том 4-й, ч. 1: *Битва под Нарвой и начало побед*. Санкт-петербург: в типографии Второго отделения собственной Е. И. В. канцелярии.

Vatejšvili 2003: Ватейшвили, Джуаншер Леванович. *Грузия и европейские страны. Очерки истории взаимоотношений XIII–XIX века.* Том 2: *Побратим Петра Великого. Жизнь и деятельность Александра Багратиони.* Москва: Наука.

Yrjö-Koskinen, Georg Zacharias. 1874. *Finlands historia från den äldsta tiden intill våra dagar*. Helsingfors: Holms. http://runeberg.org/kyfihist, 2020-04-07.